

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Економіко-гуманітарний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

завідувач кафедри

Попова О.Ю.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” 2024 року

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему «Діагностика ефективності та шляхи управління основними фондами підприємства»

Виконав: студент 4 курсу, групи МЕН-20

(шифр групи)

спеціальності 073 Менеджмент

Склярів Олександр Володимирович

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри УФЕБ Ляшок Н.Ю.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент: к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства
О.О. Фоміна

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає записок з праць інших авторів без відповідних посилань.

студент

(підпис)

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Економіко-гуманітарний факультет
Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки
Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»
Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва)

Затверджую:
зав. кафедрою УФЕБ
О.Ю. Попова

«__» _____ 2024р

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студента

Склярів Олександр Володимирович

1. Тема роботи «Діагностика ефективності та шляхи управління основними фондами підприємства»

керівник проекту (роботи) Ляшок Наталія Юріївна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по інституту від « 25 » 04 2024 р. № 160

2. Термін здачі студентом закінченої роботи 20 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи матеріали звіту про переддипломну практику, статут, річна фінансова звітність

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити) поняття, оцінка та склад основних фондів підприємства; шляхи підвищення ефективності використання основних засобів; концепція управління основними фондами на промислових підприємствах; аналіз результатів виробничо-господарської діяльності підприємства за 2021-2023 роки; аналіз складу, структури та стану основних виробничих фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; аналіз ефективності використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; створення системи забезпечення реалізації процесу ефективного управління основними фондами ВП «Шахта «Капітальна»; вдосконалення економічної політики вугільних підприємств з метою підвищення ефективності управління основними засобами; обґрунтування доцільності та вибір найбільш ефективної форми управління основними фондами; визначення економічної ефективності запропонованих заходів

5. Перелік графічного матеріалу: основні положення випускної кваліфікаційної роботи; класифікація фондів підприємства за участю у процесі виробництва; фактори зростання фондів; основні техніко-економічні показники шахти за період 2021- 2023 років; аналіз руху та структури основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за 2021 – 2023 роки; коефіцієнти руху, технічного стану та ступеня зносу основних фондів; структура наявного на підприємстві обладнання за віком фактичного використання; причини та наслідки простоїв обладнання у 2022-2023 роках; аналіз ефективності використання основних засобів; система інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних фондів; структура заходів щодо забезпечення практичної реалізації процесу ефективного відтворення і використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна»; вдосконалення економічної політики відтворення та використання основних засобів

6. Консультанти з проекту (роботи), із зазначенням розділів, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
2.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
3.	к.е.н, доц. Ляшок Н.Ю.		
Нормо-контроль	д.е.н., проф. Попова О.Ю.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми дослідження	10.04.2024	
2.	Складання завдання на виконання випускної кваліфікаційної роботи	12.04.2024	
3.	Визначення кола питань, що підлягають розгляду в випускній кваліфікаційній роботі	15.04.2024	
4.	Складання бібліографії з обраної теми	20.04.2024	
5.	Вивчення літератури з обраної теми та складання плану роботи	25.04.2024	
6.	Збір статистично-економічної інформації	10.05.2024	
7.	Обробка та аналіз зібраних фактичних матеріалів	25.05.2024	
8.	Розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління основними засобами підприємства	15.06.2024	
9.	Написання та оформлення випускної кваліфікаційної роботи відповідно до методичних рекомендацій	20.05.2024	
10.	Подання виконаної роботи на рецензування керівникові	25.05.2024	
11.	Одержання рецензії керівника та врахування зауважень	5.06.2024	
12.	Зібрання підписів консультантів та керівників	15.06.2024	
13.	Захист дипломної роботи	21.06.2024	

Студент

_____ О.В. Склярів
(підпис)

Керівник роботи

_____ Н.Ю. Ляшок
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Склярів О.В. Діагностика ефективності та шляхи управління основними фондами підприємства /Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 073 Менеджмент. –ДВНЗ ДонНТУ, Луцьк, 2024.

У роботі визначено економічну сутність основних фондів підприємства; проведено аналіз основних техніко-економічних показників виробничо-господарської діяльності ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; здійснено аналіз складу структури, стану та ефективності використання основних виробничих фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; розроблено заходи підвищення ефективності управління основними фондами ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».

Ключові слова: основні засоби, показники ефективності використання основних засобів, , фондівіддача, управління

SUMMARY

Sklyarov O.V. Diagnostics of the efficiency and management of fixed assets of an enterprise / Graduation qualification of a worker at the advanced level of “Bachelor” for specialty 073 Management. –DVNZ DonNTU, Lutsk, 2024.

The work identifies the economic essence of the fixed assets of the enterprise; an analysis of the main technical and economic indicators of the industrial-state activity of the VP “Mine “Kapitalna”” of the DP “Mirnogradvugilla” was carried out; an analysis of the warehouse structure has been carried out to determine the efficiency of the vicorization of the main production funds of the VP "Mine "Kapitalna" DP "Mirnogradvugilla"; The approach to improving the efficiency of managing fixed assets of the VP “Mine “Kapitalna”” of the DP “Mirnogradvugilla” was divided.

Key words: main features, indicators of effectiveness of the development of the main features, capital return, management

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ФОНДАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	10
1.1 Поняття, оцінка та склад основних фондів підприємства	10
1.2 Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів	20
1.3 Концепція управління основними фондами на промислових підприємствах.....	27
Висновки до розділу 1	31
2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ВП „ШАХТА „КАПІТАЛЬНА» ” ДП „МИРНОГРАДВУГІЛЛЯ”.....	33
2.1 Аналіз результатів виробничо-господарської діяльності підприємства за 2021-2023 роки	33
2.2 Аналіз складу, структури та стану основних виробничих фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».....	51
2.3 Аналіз ефективності використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».....	62
Висновки до розділу 2.....	72
3 ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ФОНДАМИ ВП „ШАХТА „КАПІТАЛЬНА» ” ДП «МИРНОГРАДВУГІЛЛЯ».....	74
3.1 Створення системи забезпечення реалізації процесу ефективного управління основними фондами ВП „Шахта „Капітальна» ”.....	74
3.2 Вдосконалення економічної політики вугільних підприємств з метою підвищення ефективності управління основними засобами.....	86
3.3 Обґрунтування доцільності та вибір найбільш ефективної форми управління основними фондами для ВП „Шахта «Капітальна».....	94
3.4 Визначення економічної ефективності запропонованих заходів щодо ефективного управління основними фондами підприємства.....	101
Висновки до розділу 3.....	107
ВИСНОВКИ.....	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	112

ВСТУП

Основні виробничі фонди відіграють важливу роль в процесі виробництва і здійснюють досить вагомий вплив на результативність та ефективність підприємницької діяльності. Від рівня їх використання як у кількісному, так і якісному відношенні залежить величина затрат на виробництво продукції. Рациональне та ефективне використання основних засобів дозволяє підвищувати обсяги виробництва без додаткових капітальних вкладень або за мінімальної їх величини, забезпечуючи тим самим більшу прибутковість діяльності організації в цілому.

У вугледобувній промисловості, що відноситься до найбільш капіталомістких, рівень використання основних засобів справляє вагомий вплив на важливі техніко-економічні показники роботи підприємства. У гірничо-видобувній галузі на частку основних засобів в загальній величині виробничих фондів припадає 88%, а на частку оборотних - тільки 12%. Тому ефективне відтворення та використання основних фондів є одним з першочергових завдань для вугільних підприємств. Воно дозволяє збільшити обсяги видобутку вугілля та його переробки на діючих підприємствах без суттєвих капітальних витрат і в більш короткий термін, ніж за допомогою будівництва нових шахт, розрізів та збагачувальних фабрик, що потребує значних вкладень коштів.

Основним засобам вуглевидобувних підприємств властивий ряд особливостей. По-перше, це тривалий термін їхнього використання, протягом якого вони переносять свою вартість на вироблену за їх допомогою продукцію. З цією особливістю основних фондів пов'язана необхідність вибору правильної амортизаційної політики для підприємства. По-друге, використовувані на вугільних підприємствах основні засоби відрізняються високим рівнем складності та потребують кваліфікованої ремонтної діагностики та обслуговування. Специфічним видом основних фондів, властивим лише даній галузі, є гірничі виробки, від якості проведення та ефективності експлуатації яких залежить не лише забезпечення необхідного обсягу видобутку вугілля, а й безпека життєдіяльності працівників та

екологічна ситуація у регіоні розташування підприємства. По-третє, вартість основних фондів підприємств гірничо-видобувної галузі є дуже високою. З одного боку, це пояснюється специфічністю та складністю їх виготовлення, а з іншого, підвищення цін на обладнання відбувається через те, що підприємства, які виробляють серійне устаткування, фактично є монополістами на ринку. В таких умовах підвищення ефективності відтворення і використання основних фондів набуває ще більшої актуальності.

Об'єктом дослідження випускної кваліфікаційної роботи є політика управління основними фондами ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».

Предмет дослідження – процеси управління основними фондами вугільного підприємства.

Мета роботи - дослідити теоретичні і практичні аспекти управління основними фондами на підприємстві та намітити напрями покращення діяльності вугільного підприємства.

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі задачі:

- визначено економічну сутність основних фондів підприємства;
- проведено аналіз основних техніко-економічних показників виробничо-господарської діяльності ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»;
- здійснено аналіз складу структури, стану та ефективності використання основних виробничих фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»;
- розроблено заходи підвищення ефективності управління основними фондами ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».

Теоретичною базою дослідження послужили праці вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених проблемам управління основними фондами, а також нормативно-правові документи, що регламентують процеси функціонування промислових підприємств.

Методологічною основою дослідження є системний підхід, принципи діалектичного розвитку виробничих систем, закони, закономірності та принципи економічної науки, методи наукового пізнання (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, метод емпіричного узагальнення, використання аналогій, абстрагування), методи макро- та мікроекономічного аналізу.

Емпіричну базу дослідження становлять інформаційні та аналітичні матеріали, економічні дані ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля», отримані під час проходження переддипломної практики.

Методи дослідження: загальнонауковий індуктивний метод, який було використано для систематизації, обробки інформації стосовно основних фондів і виявлення їх особливостей на вугільних підприємствах; методи порівняльного і статистичного аналізу, за допомогою яких визначено динаміку показників виробничо-господарської діяльності та ефективності використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; метод структурного аналізу, використання якого дало змогу дослідити структуру основних засобів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»; метод факторного аналізу, за допомогою якого здійснено аналіз фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за 2022-2023 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці науково-практичних та методичних рекомендацій щодо забезпечення процесу ефективного управління основними фондами вугільних підприємств.

Результати проведеного дослідження спрямовано на створення на підприємстві дієвої системи інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного управління основними фондами та формування за її допомогою обґрунтованої економічної політики стосовно основних засобів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в роботі рекомендації і заходи сприяють підвищенню ефективності діяльності

ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» шляхом управління його основними фондами.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ФОНДАМИ

1.1 Поняття, оцінка та склад основних фондів підприємства

Господарська діяльність підприємства відбувається за участю засобів праці, тобто необоротних активів. До необоротних активів належать: основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість тощо.

Основні засоби займають значну питому вагу в необоротних активах будь-якого підприємства, саме за допомогою таких засобів людина впливає на предмети праці з метою перетворення вхідних матеріальних ресурсів на готовий продукт.

Виробничо - господарська діяльність та фінансовий стан підприємства багато в чому залежить від рівня забезпеченості основними засобами. Однак під час аналізу слід врахувати, що вартість вибулих коштів та тих, що прийшли, формуються в різні періоди та часто ціна, навіть аналогічних коштів, які приходять на заміну, значно вищі ціни тих, які вибувають (таке становище притаманно теперішнього часу).

Основні засоби є важливою частиною активів підприємства міста і займають особливе місце у складі його майна. Жодне підприємство не може ефективно функціонувати без наявності основних засобів, які мають бути детально вивчені.

Питання обліку руху основних засобів є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Бутинця Ф.Ф., Бондаря М.І., Шевець Б.Г., Кірейцева Г.Г., Білоусова А.А., Зюкова М.М., Сопко В.В. та зарубіжних дослідників Сміта А., Метьюса М. С., Нідлза Б., Райса Е., Стендфілда К., Торре А., Бочарова В.В., Куттер М.І., Ковальова В.В. і низки інших.

В умовах інтеграції України до світової спільноти важливого значення набуває досягнення єдності економічних термінів та понять як на міжнародному, і на внутрішньодержавному рівні. Особливого значення у цьому контексті має узгодженість термінології, яка визначає матеріальну основу виробництва, а саме: засоби праці та предмети праці.

Відомо, що історія дослідження категорії "необоротні активи" починається з наукових праць відомого вченого Сміта А., який уперше розподілив капітал на основний та оборотний.

Подальша еволюція наукових досліджень призвела до виникнення категорій «основні фонди» та «основні кошти», які є категорією, що відображає суму грошових коштів, витрачених на основні засоби, які, у свою чергу, мають речовий вираз.

Крім того, до складу основних засобів обов'язково повинні входити матеріально-речові цінності, які використовують у невиробничій сфері та які впливають прямо чи опосередковано на отримання економічних вигод (будинки творчості, палаци культури тощо), за допомогою яких задовольняються соціально - культурні потреби працівників, що сприяє підвищенню їх продуктивності та одержанню економічних вигод.) [9].

Під основними фондами розуміють джерела створення господарських коштів підприємства, до яких належать статутний капітал, резервний капітал, прибуток та інші джерела, які відображаються у пасиві балансу.

Основні засоби є одним із найважливіших об'єктів економічних наук, зокрема бухгалтерського обліку. У сучасних умовах господарювання вони відіграють визначальну роль, оскільки представляють вагому частину майна будь-якого суб'єкта господарювання.

Щодо порядку обліку основних засобів на сьогоднішній день існує пакет невирішених проблемних питань. Особливої уваги потребує питання трактування цього терміну, їх класифікація та оцінка.

Основні засоби у формі засобів виробництва функціонують як фактори процесу праці до тих пір, поки зберігають свою споживчу форму, в якій вони вступають у процес виробництва.

Засоби праці утримує тривалий час у сфері виробництва їх функція – за допомогою засобів праці протягом певного періоду виготовляється продукція. Інвестування капіталу в засоби праці тривалий час забезпечує отримання доходу [11].

Основні засоби є необхідною умовою безперебійного виробництва будь-якого виду продукції, тому їх роль у промисловому виробництві важко переоцінити.

Використання всіх елементів щодо ймовірності отримання економічних вигод підприємство має визначити цілі використання основного засобу.

Виходячи з визначення основних засобів, такими цілями є:

- 1) використання основного засобу в процесі поставки товарів, виконання робіт та надання послуг;
- 2) використання основного засобу для надання в оренду іншим особам;
- 3) використання основного засобу для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій.

Дослідження теоретичних положень та чинної практики бухгалтерського обліку основних засобів дозволило визначити низку невирішених проблем, які гальмують процес управління виробництвом та знижують ефективність використання основних засобів. Серед них: єдність економічної та бухгалтерської термінології, принципи оцінки основних засобів та нематеріальних активів, підвищення аналітичної та інформативності первинних документів обліку основних засобів.

Підвищення ефективності використання основних виробничих засобів в теперішній час має велике значення. Підприємства, які мають у своєму розпорядженні основні засоби, повинні не тільки хотіти їх модернізувати, збільшувати час роботи обладнання, покращувати склад, структуру та склад основних засобів, а й максимально підвищувати ефективність використання існуючого із застосуванням переважно інтенсивних методів, особливо в існуючих умовах дефіциту фінансово-виробничих інвестицій.

У літературі часто ототожнюють поняття "основні засоби" та "основні фонди", але термін "основні фонди" вживається, як правило, у нормативних актах, які регулюють оподаткування різних аспектів діяльності підприємства.

Глибокі дослідження у цьому напрямі було проведено Наумчук О.О., згідно з якими основні фонди, перебуваючи у спільній власності, використовувалися в умовах при командно-адміністративній системі. В умовах дії ринкової економіки вартість засобів праці, які використовуються у господарській діяльності підприємства більше одного року та переносять свою вартість у міру зносу на вироблений продукт, отримує форму основного капіталу. При цьому в якості речової сторони основного капіталу виступають виробничі основні кошти, саме вони є об'єктом бухгалтерського обліку [17].

Особливої різниці між термінами "основний засіб" та "основний фонд" майже немає, і використовують їх щодо тих самих об'єктів. Але якщо актив визнається основним засобом, то не обов'язково, що його буде віднесено до основних фондів. Це викликано відмінностями щодо визнання активу основним засобом чи фондом.

Макаровська Т.П. визначає основні фонди як засоби праці, які неодноразово беруть участь у виробничому процесі, не змінюючи свою первинну форму [15].

Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. визначають основні фонди як кошти, які беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово, в міру зношеності, переносять свою вартість на вироблену продукцію [6].

Кірейцев Г.Г. зазначає, що основні засоби – це частина майна підприємства, яке переносить свою вартість на новостворений продукт частинами за кілька виробничих циклів [10].

Загородження А.Г. зазначає, що основні засоби - це сукупність матеріальних активів, які тривалий час у незмінній натурально-речовій формі використовуються в виробничому процесі [7].

Бутинець Ф.Ф. стверджує, що основні засоби - це матеріальні активи, які підприємство використовує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він перевищує один рік) [3].

Основні кошти, на думку Лішиленка О.В., - це матеріальні активи, які суб'єкт господарювання утримує з метою використання їх у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних та соціально, - культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він перевищує один рік) [14].

В економічному словнику за редакцією Мочерного С.В. основні засоби розглядаються як засоби праці, які експлуатуються довше, ніж один рік та мають вартість понад встановленого ліміту; повністю та багаторазово беруть участь у процесі виробництва; переносять свою вартість готову продукцію частинами, у міру зносу [16].

Голов С.Ф. та Єфименко В.І. вважають, що основні засоби – це матеріальні активи, які утримуються для використання у виробництві або постачанні товарів, виконанні робіт та наданні послуг, для досягнення поставленої мети та надання в оренду іншим особам; використовуються, за очікуванням, більше одного року [4].

Цал-Цалко Ю.С. трактує основні засоби як засоби праці (активи), які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, зберігаючи при цьому первинну матеріально-речову форму, і поступово зношуючись, переносять свою вартість на новостворений товар [20].

Куттер М.І. визначає кошти як не потокові активи, якими компанія володіє порівняно довго з метою продовження та розвитку своєї діяльності, а не для перепродажу [13].

Тобто основна увага акцентується на довгому терміні використання, а також на тому, що основними засобами кошти стають лише тоді, коли підприємство починає їх використовувати. Отже, недіючих та запасних основних засобів у них не буває, або ж вони називаються інакше. Крім того, цікавим, на наш погляд, є відсутність будь-яких посилань на те, що ці кошти зношуються та їх вартість втрачається поступово. Враховуючи вищесказане, ми вважаємо це визначення дещо поверхневим і неповним.

Іншим є енциклопедичне визначення основних фондів, сформульоване в радянський час, як сукупності засобів соціального виробництва, що використовуються більше одного виробничого циклу та поступово переносять свою вартість на створюваний продукт [1].

Кандидат економічних наук Горобинська М. В. у своїй дисертації виділила загальні та найбільш характерні елементи, що притаманні основним фондам та основному капіталу як категоріям відповідно до планової та ринкової економіки. Це дозволяє більш чітко уявити їх перехідний стан (рис.1.1.)

Ковальов В.В. наголошує, що основні засоби являють собою кошти, які мають строк корисної служби більше одного року; використовуються у діяльності підприємства; не підлягають перепродажу покупцями [12].

В даному випадку під терміном " основні фонди " слід розуміти запас, нагромадження, джерела утворення господарських засобів підприємства, до яких належать статутний капітал, резервний капітал, прибуток та інші джерела, що відображаються в пасиві балансу. Щодо основних засобів більш правильно застосовувати поняття "засоби", оскільки саме вони є частиною активів підприємства.

Результати дослідження внутрішньої структури категорій "основні фонди" та "основний капітал" дозволяють коректніше встановити вектор перетворень економічних відносин щодо розвитку та ефективного використання засобів праці в перехідній економіці, виявити наступну підходів, методів підвищення фондо- та капіталовіддачі.

Загальні ознаки основних фондів та основного капіталу	
1. Спосіб обігу вартості – поступове перенесення вартості на товар. 2. Подвійна форма - вартісна та натурально-речова. 3. Натурально-речова форма – засоби праці. 4. Технологічна зрілість – комплексна система машин. 5. Планомірність розвитку в рамках первинної господарської ланки. 6. Циклічність поновлення	
<u>Особливі ознаки основних фондів</u>	<u>Особливі ознаки основного капіталу</u>
1. Основна форма власності - державна. 2. Характер відтворення на макрорівні - планомірний. 3. Рухаючий імператив - державний план, економія. 4. Пріоритет натурально-речовинної форми. 5. Орієнтування на максимальне використання виробничих потужностей підприємств 6. Характер економічного зростання та використання основних фондів – переважно екстенсивний. 7. Технологічний прогрес має фондомісткий характер у межах індустріальної стадії зростання	1. Основна форма власності - приватна. 2. Характер відтворення на макрорівні - ринковий. 3. Рухаючий імператив – конкуренція, прибуток. 4. Пріоритет фінансової форми. 5. Орієнтація на посилення та зміцнення становища ринку. 6. Характер економічного зростання та використання основний капітал - переважно інтенсивний. 7. Технологічний прогрес – капіталозберігаючий.

Рисунок 1.1 - Загальні та особливі ознаки категорій "основні фонди" та "основний капітал"

Джерело: складено автором

Це спонукає до розширення галузі актуальних досліджень з метою узагальнення теорії та практики використання засобів праці як у ринковій, так і в центрально-плановій економіці розроблення оптимальних рішень щодо нормалізації процесу відтворення основних фондів [5, с.10].

Отже, визначення "основних коштів" та "основних фондів" мають декілька значних відмінностей, але здебільшого ці два поняття ототожнюються, адже саме основні засоби у грошовій оцінці прийнято називати основними фондами.

Під основними фондами слід розуміти матеріальні цінності, що використовуються в господарську діяльність платника податку протягом періоду, що перевищує 365 календарні дні з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей та вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним чи моральним зношуванням.

Проаналізувавши дані визначення можемо сказати, що з економічного погляду можливі два варіанти трактування основних засобів:

1) основні засоби розглядаються як вкладений капітал, і, відповідно, всі основні засоби мають враховуватися за собівартістю та його можна прирівняти до витрат майбутніх періодів;

2) основні засоби розуміють як ресурс, що знаходиться на підприємстві.

Планування, облік та наукове дослідження основних засобів господарюючих підприємств України може бути організовано лише на основі правильно сформованої структури та науково обґрунтованої їх класифікації відповідно до видів, призначення, використання та територіальним розміщенням. Саме структура основних засобів, які використовуються в виробничому процесі, впливає на технічну оснащеність виробництва та технічну озброєність праці, соціальній та певною мірою і ефективність капітальних вкладень.

Для достовірного бухгалтерського обліку та здійснення управлінського аналізу основних засобів необхідно, передусім, їх чітко класифікувати.

Класифікація основних засобів призначена для використання при вирішенні наступних завдань:

- організації систематичного обліку та звітності в частині основних засобів;
- визначення норм амортизації основних засобів та віднесення амортизаційних відрахувань на витрати виробництва;
- проведення робіт з перепису, оцінки та переоцінки обсягів складу та стану основних коштів;

- здійснення міжнародних зіставлень за структурою та станом основних засобів;

- визначення розрахунків похідних економічних показників, включаючи фондомісткість, фондovіддачу і так далі, а також рекомендованих нормативів проведення капітальних ремонтів основних коштів.

За ступенем ліквідності основні засоби (активи) підприємства поділяються на ліквідні та неліквідні.

Ліквідні господарські засоби (активи) - це група коштів підприємства, які можуть бути швидко конвертовані у грошову форму без суттєвих втрат своєї поточної (балансової) вартості для своєчасного забезпечення платежів за поточними фінансовими зобов'язаннями.

Неліквідні господарські кошти (активи) - це група коштів підприємства, що можуть бути конвертовані у грошову форму без втрати своєї поточної (балансової) вартості тільки протягом значного періоду часу. [19].

За використанням основні засоби поділяються на діючі (усі основні засоби, які використовуються в господарстві), недіючі (основні засоби, які не використовуються в даний період часу у зв'язку з тимчасовим консервуванням підприємства або окремих цехів), запасні (різне обладнання, що знаходиться в резерві та призначене для заміни об'єктів основних засобів при їх вибутті чи ремонті) [18].

За функціональним призначенням основні засоби поділяються на виробничі та невиробничі.

Виробничі основні засоби - це засоби, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі чи сприяють його здійсненню.

Невиробничі основні засоби – це основні засоби, які не беруть безпосередньої участі у процесі виробництва та призначення, в основному, для обслуговування комунальних та культурно-побутових потреб працівників (будівлі, споруди, обладнання), які використовуються у невиробничій сфері для задоволення побутових потреб працівників. Таким

чином, поняття "основні засоби" на практиці не збігається з поняттям засобу праці, оскільки до складу основних засобів входять і невиробничі засоби.

Для економічного аналізу особливе значення має розподіл виробничих основних засобів основної діяльності підприємства на дві частини: активну та пасивну. До активної частини у більшості галузей промисловості належать машини та обладнання, яке безпосередньо взаємодіє із предметами праці.

Пасивну частину формують основні засоби, що створюють умови для здійснення виробничого процесу - будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби.

Як висновок, можна сказати, що основні засоби класифікуються за різними ознаками, які впливають із їхнього функціонального призначення. Також розмежовують бухгалтерську та податкову класифікацію й помилки віднесення основних засобів у бухгалтерському обліку до тієї чи іншої групи можуть призвести до завищення або заниження собівартості виготовленої продукції. А неправильна класифікація у податковому обліку може мати серйозні та дуже неприємні для підприємства наслідки. Адже амортизація, яка нарахована з метою податкового обліку, впливає на величину прибутку.

При дослідженні процесів управлінського аналізу не менш важливим аспектом є здійснення оцінки активів підприємства, що сприяє чіткості та достовірності інформації при виведенні даних бухгалтерського обліку.

Оцінка основних фондів підприємства є грошове вираженням їх вартості. Вона необхідна для правильного визначення загального обсягу основних фондів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємства за певний період.

Процес оцінки є процедурою присвоєння об'єктам бухгалтерського обліку певних фінансових величин.

Усі види оцінки тісно пов'язані між собою, виникають у певний момент і мають своє призначення.

Отже, підбиваючи підсумки, можна сказати, що неправильна оцінка основних засобів може призвести до таких негативних наслідків: неточного

обчислення амортизації, а звідси - собівартості та відпускних цін продукції, робіт, послуг, а як наслідок, прибутковості, рентабельності та прибутку; перекручування сум нарахованого податку як з майна, так і прибутку; викривлення відображення у балансі діючих обсягів основних засобів та їх співвідношення з оборотними коштами, тобто слід детальніше розглянути порядок оцінки основних засобів та його удосконалення, адже достовірна оцінка має велике значення для об'єктивної характеристики ресурсів підприємства та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства.

На основі проведеного дослідження теоретико - методичних принципів бухгалтерського обліку руху основних засобів можна зробити такі висновки:

- у літературі розглядають поняття "основні засоби" з різних точок зору, а саме з економічної точки зору та як необоротні активи. Також особливу увагу приділяють порівняння таких термінів як "основні кошти" та "основні фонди";

- у зарубіжних країнах існують суттєві відмінності в обліку основних засобів. Насамперед, це стосується оцінки, класифікації та амортизації;

- найбільш проблемним питанням в обліку основних засобів є їх оцінка та класифікація, що пов'язано з відмінностями у фінансовому та податковому обліку, також встановлено значення основних коштів у діяльності підприємства, а саме те, що вони складають основу їх матеріально-технічної бази, зростання та вдосконалення яких є важливою умовою підвищення якості та конкурентоспроможності продукції

2.2 Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів

Ефективність функціонування підприємств забезпечується оптимальним використанням фінансових та кредитних ресурсів, основних та оборотних коштів, стабілізаційних фондів та страхових резервів. В умовах динамічних змін довкілля та їх непередбачуваного впливу на господарську

діяльність підприємства змушені розробляти свої власні стратегії управління та розвитку, використовуючи різні інструменти та механізми управління вартістю основних засобів та виробничих ресурсів.

Основні засоби, будучи базою економічного потенціалу підприємств, визначають його виробничу потужність та технічний рівень. Від стану основних засобів залежать кінцеві результати господарської діяльності підприємств. Більш повне використання основних засобів призводить до зменшення потреб у введенні виробничих потужностей. Управління основними засобами підприємств у сучасних економічних умовах господарювання є одним із невирішених завдань підвищення ефективності виробництва. Обмеженість виробничих ресурсів залишається головною умовою, що стримує зростання суспільного виробництва. У цих умовах особливу актуальність набуває ефективність використання наявних у розпорядженні підприємств основних засобів.

Для організацій, для діяльності яких характерний тривалий термін використання основних засобів, відбувається експлуатація застарілих вже повністю амортизованих основних засобів. Для успішних підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, що приділяють постійну увагу запитам споживачів і мають конкурентні переваги в техніці та технологіях, економічне життя активної частини основних засобів коротше їх корисного використання, оскільки нові технології, товари та нові основні засоби характеризується вищою продуктивністю [1-6].

Аналіз стану основних засобів є одним із основних напрямків підвищення ефективності управління економічним розвитком виробництва, оскільки стан основних засобів впливає на інвестиційну політику. Чим вищий знос основних засобів, тим більший обсяг інвестицій потрібен для організації та підтримки основних засобів у конкурентоспроможному стані.

Конкурентоспроможність продукції залежить значною мірою від оновлюваності активної частини основних засобів і ступеня введення нових технологій і потужностей. Теоретичні питання використання виробничих потужностей та обладнання, що входять до складу основних засобів

викладено у роботах багатьох учених [1, 3, 4, 6–9]. Однак вони в основному орієнтовані на використання основних засобів без урахування їхньої конкурентоспроможності на ринку збуту промислової продукції. Тому представляє науковий та виробничий інтерес підвищення ефективності використання основних виробничих засобів як напрями покращення виробничої діяльності підприємств [10–12].

Основні засоби - один з найважливіших етапів управління ефективністю підприємств, являє собою втілення інновацій та досягнень науково-технічного прогресу шляхом забезпечення достатності ресурсів, цільової орієнтації та спрямованості впливів на досягнення намічених результатів. Основні засоби виявляють себе у стабільній сутності в процесі тимчасового періоду більш ніж один рік.

Основні засоби - це складний об'єкт управління, що характеризується неоднорідністю складу та мінливістю з часом. Поступове зношування основних засобів та їх вартість переноситься на виготовлену продукцію. Загальна мета управління основними засобами - отримання більшої величини прибутку за рахунок збільшення випуску продукції та зниження витрат на ресурси.

Термінологія понять основних засобів потребує уточнення, тому що не враховує закономірності обороту капіталу реальних умовах. Реалізація перспектив та варіантів використання основних засоби представлені на рис. 1.2.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	Технічна оснащеність виробництва
	Темпи застосування інновацій
	Розвиток спеціалізації виробництва
	Концентрація ресурсів та техніки
	Комбінування різних видів ресурсів
	Перерозподіл завантаження потужностей та обладнання
	Поліпшення використання основних коштів

Рисунок 1.1 – Перспективи використання основних засобів

Джерело: складено автором

Цілі та орієнтири управління основними виробничими засобами представлені на рис.1.2.

ЦІЛІ ТА ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ	Нарощування виробничого потенціалу
	Скорочення виробничих витрат
	Підвищення якості продукції
	Підвищення рентабельності роботи підприємства
	Збільшення інтенсивності вивільнення коштів
	Підвищення фондовіддачі
	Підвищення ліквідності основних фондів
	Зниження собівартості
	Стабільне нарощування потужностей
	Зниження аварійності

Рисунок 1.2 – Цілі та орієнтири управління основними засобами

Джерело: складено автором

Будь-яке підприємство має прагнути до підвищення ефективності використання своїх основних засобів. Це є запорукою збільшення виробітку продукції, що зрештою веде до збільшення доходів, а, отже, до підвищення рівня рентабельності. Тому проблема максимізації ефективності основних засобів має стати одним із ключових для будь-якого підприємства. З іншого боку при ефективному використанні основних фондів знижується в них, що веде до економії, тобто мінімізації виробничих витрат, але це своє чергу знову-таки впливає підвищення рівня рентабельності. [12]

Слід зазначити, що в останні роки економічна ефективність використання основних фондів знизилася загалом в країні. Це пов'язано насамперед зі скороченням виробництва валової продукції промисловості та сільського господарства. Основою виявлення напрямів пошуку резервів підвищення ефективності використання основних засобів є конкретні недоліки у сфері їх використання, знайдені у процесі проведення фінансовими службами підприємств глибокого аналізу.

Для підвищення ефективності використання основних засобів, потрібна розробка та реалізація цільових програм з інтенсифікації та розвитку виробництва. Наявна на більшості виробничих підприємств техніка, обладнання та інші фонди за всіма основними параметрами дуже низької якості і вже давно потребують модернізації.

Важливою умовою підвищення економічної ефективності використання основних засобів є вдосконалення їхньої структури. Структура основних засобів виробничих підприємств визначається економічними та природними умовами, спеціалізацією, а також загальним рівнем розвитку матеріально – технічної бази. Дотримання певних пропорцій між елементами основних фондів, обумовлених їх роллю у виробництві - одне з основних умов ефективного функціонування підприємства [15]

Для підвищення ефективності використання основних засобів та зменшення ступеня їх зносу підприємство може використовувати такі шляхи:

- збільшення змінності роботи обладнання;
- збільшення ступеня використання потужності обладнання;
- скорочення внутрішньозмінних простоїв;
- підвищення кваліфікації користувачів;
- підвищення рівня організації догляду за фондами;
- своєчасне проведення капітального ремонту, а також планово-попереджувальних заходів;
- підвищення якості трудової дисципліни;
- оптимальний склад машинного парку;
- забезпечення виробництва необхідною кількістю робітників;
- забезпеченість матеріалами та інвентарем тощо.

Одним з найбільш важливих завдань розвитку сучасного підприємства є забезпечення виробництва, насамперед, за рахунок підвищення його ефективності та повного використання внутрішньогосподарських резервів. Так, збільшення обсягів виробництва продукції досягається за рахунок: [13]

- введення в дію нових основних засобів;
- поліпшення використання вже діючих основних засобів.

Приріст основних засобів підприємства досягається завдяки новому будівництву, а також реконструкції, модернізації та розширенню діючого підприємства, які є джерелом збільшення основних засобів цього підприємства, і одночасно дозволяють краще, продуктивніше використовувати вже існуючий виробничий апарат.[20]

Вирішальну частину приросту продукції загалом отримують з діючих основних засобів, які у кілька разів перевищують щорічно нові засоби. Поліпшення використання діючих основних засобів та виробничих потужностей підприємства може бути досягнуто завдяки:

- підвищенню інтенсивності використання виробничих потужностей та основних фондів;
- підвищенню ефективності їх навантаження, більш інтенсивне використання виробничих потужностей та основних фондів досягається, насамперед, за рахунок технічного удосконалення останніх.

Інтенсивність використання основних фондів також підвищується шляхом удосконалення технологічних процесів; вибору сировини, її підготовки до виробництва відповідно до вимог заданої технології та якості продукції, що випускається. Також інтенсивний шлях включає технічне переозброєння, підвищення темпів поновлення основних фондів.

Поліпшення екстенсивного використання основних фондів передбачає, з одного боку, збільшення часу роботи діючого обладнання у календарний період (протягом зміни, доби, місяця, кварталу, року) та з іншого боку, збільшення кількості та питомої ваги діючого обладнання у складі всього обладнання, що є у підприємства.[19]

Збільшення часу роботи обладнання досягається за рахунок:

1) постійної підтримки пропорційності між виробничими потужностями окремих груп устаткування кожної виробничої ділянки, між цехами підприємства у цілому, між окремими виробництвами всередині кожної галузі та всього народного господарства загалом;

2) поліпшення догляду за основними фондами, дотримання передбаченої технології виробництва, удосконалення організації

виробництва та праці, що сприяє правильній експлуатації обладнання, недопущення простоїв та аварій, здійсненню своєчасного та якісного ремонту, що скорочує простої обладнання у ремонті та збільшує міжремонтний період;

3) проведення заходів, що підвищують питому вагу основних виробничих операцій у витратах робочого часу .[18]

Відомо, що на підприємстві крім діючих верстатів, машин та агрегатів частина обладнання знаходиться в ремонті та резерві, а частина – на складі. Своєчасний монтаж невстановленого обладнання, а також введення в дію всього встановленого обладнання за винятком частини, що знаходиться в плановому резерві та ремонті, значно покращує використання основних засобів на підприємствах та покращує їх віддачу. а все, за рахунок технічного вдосконалення останніх. [20]

На успішне вирішення проблеми поліпшення використання основних засобів, виробничих потужностей та зростання продуктивності праці значно впливає створення великих виробничих об'єднань. Разом з цим необхідно більше звернути увагу на розвиток спеціалізації виробництва та технічного переозброєння кожного діючого виробничого підприємства (малого або великого).[19]

Поліпшення використання основних засобів також залежить значною мірою від кваліфікації кадрів, особливо від майстерності робітників, працюючих та обслуговуючих машин, механізми, агрегати та інші види виробничого обладнання сучасного підприємства.

Творче та сумлінне ставлення працівників до праці є важливою умовою покращення використання основних фондів. Відомо, що від досконалості системи морального та матеріального стимулювання значною мірою залежить рівень використання основних засобів, так у працівників має бути стимул працювати на цьому устаткуванні та отримати від нього якнайбільше.

Будь-який комплекс заходів щодо поліпшення використання основних засобів, що розробляється у всіх ланках управління, повинен передбачати забезпечення зростання обсягів виробництва продукції, насамперед, за

рахунок більш повного та ефективного використання внутрішньогосподарських резервів та шляхом більш повного використання машин та обладнання, ліквідації простоїв, скорочення термінів освоєння нововведених у дію потужностей, подальшої інтенсифікації виробничих процесів, оскільки в умовах ринкової економіки. Тільки сильне підприємство з потужною технічною базою, сучасним устаткуванням може вижити в умовах конкурентної боротьби. [18]

1.3 Концепція управління основними фондами на промислових підприємствах

Існуючі нині підходи до управління основними фондами на промислових підприємствах, на наш погляд, не дають можливості комплексного вирішення всього різноманіття питань, що пов'язані з зазначеним процесом.

Причому можна відзначити дві прямо протилежні тенденції:

- або функції управління основними фондами підпорядковуються функції управління підприємствам в цілому, і не знаходять ретельного опрацювання;

- або виділяються окремі елементи системи управління, але не приділяється достатньої уваги комплексному управлінню.

Створення системи управління основними фондами має починатися з визначення цілей.

Необхідно пам'ятати, що основні фонди – об'єкти управління дуже унікальні. Навіть однорідні одиниці об'єктів основних засобів на різних підприємствах виявляються в різних ситуаціях через вплив різних наборів зовнішніх і внутрішніх факторів.

При цьому, здається, неможливо створити універсальну систему управління основними фондами, прийнятну всіма підприємствами, а слід розробляти унікальні системи, що враховують специфіку кожного конкретного підприємства.

Однак такий шлях також не можна вважати ефективним – створення системи управління основними фондами на кожному підприємстві заново, «з нуля», передбачає неодноразове проходження тих самих етапів у різних, але подібних умовах. Це призведе до неефективного використання насамперед людських ресурсів.

На наш погляд, оптимальним буде варіант, який передбачає:

- розробку загальних концептуальних підходів до формування системи управління основними фондами на промисловому підприємстві;
- розробку типових модулів у межах даних концептуальних підходів. Існуючі модулі вбудовуються у систему з урахуванням специфіки конкретного підприємства.

Процес формування системи управління основним фондами можна представити у вигляді алгоритму.

Першим етапом має бути визначення мети управління основними фондами на цьому підприємстві. Цілі управління основними фондами повинні відповідати цілям управління підприємством загалом, які встановлюються власниками. У найбільш загальному випадку можна визначити такі основні варіанти цілей управління основними фондами:

- 1) максимізація вартості бізнесу;
- 2) максимізація прибутку;
- 3) максимізація чистого накопиченого грошового потоку;
- 4) максимізація частки певному ринку;
- 5) досягнення певної мети (стосовно проектних організацій).

Після визначення цілей можна переходити до другого етапу – визначення кількості та складу об'єктів основних засобів, необхідних для досягнення поставленої мети, а також визначитися з місцем їх розташування. При цьому необхідно одночасно із загальною потребою розподілити за тимчасовою шкалою моменти придбання конкретних об'єктів основних засобів. Це дозволить згодом скласти графік потреби у фінансуванні процедури придбання основних засобів.

Потреба в кількісному та структурному складі основних фондів підприємства визначається на основі попередньо проведених маркетингових досліджень та складених на їх основі виробничих програм.

На наступному етапі необхідно знайти відповідь на питання, за рахунок яких джерел відбуватиметься фінансування інвестицій в основні засоби. І якості найбільш поширених джерел, що мають найбільше значення, можна виділити наступні:

- 1) статутний капітал;
- 2) нерозподілений прибуток;
- 3) амортизація;
- 4) цільове фінансування;
- 5) кошти від продажу боргових цінних паперів;
- 6) кредити;
- 7) лізингове фінансування [1].

Надалі розпочинається етап створення об'єктів основних фондів. При цьому необхідно вибирати оптимальні варіанти з кількох альтернатив, зокрема при відповіді на такі запитання:

— як проводитиметься будівництво: самостійно або із залученням підрядників;

- кого з постачальників обладнання слід вибрати;
- як забезпечити своєчасність виконання графіка будівництва та монтажу;
- як забезпечити не перевищення кошторису.

Після створення об'єкта основних фондів розпочинається їх експлуатація. Перед цим необхідно вирішити такі проблеми:

- визначити термін служби об'єктів основних засобів, що вводяться (з метою бухгалтерського та податкового обліку);
- вибрати спосіб нарахування амортизації (з метою бухгалтерського та податкового обліку).

Після початку експлуатації настає час, коли потрібно приділяти основну увагу вирішенню таких проблем:

- 1) забезпечення необхідного завантаження основних фондів;
- 2) обслуговування основних фондів необхідним кваліфікованим персоналом;
- 3) постачання якісної сировини та матеріалів для безперебійної роботи основних фондів;
- 4) перевірка об'єктів основних фондів на відповідність критеріям ефективності, встановленим підприємством.

У разі виявлення об'єктів основних засобів, які не відповідають критеріям ефективності, встановленим самим підприємством для подібних об'єктів, необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на виправлення ситуації. Вказана невідповідність може виражатися в кількох аспектах:

- витрати сировини, що підвищилися;
- якість продукції, що знизилася;
- часті простої через поломки;
- понизилася продуктивність;
- часті простої через падіння попиту продукцію, вироблену цьому обладнанні.

Комплекс заходів, за допомогою яких передбачається виправити невідповідність критеріям ефективності, включає різні заходи, набір яких залежить від характеру невідповідності та передбачуваних витрат на виправлення. Можна виділити такі можливі шляхи розвитку ситуації:

- 1) провести поточний ремонт, налагодження обладнання;
- 2) здійснити капітальний ремонт;
- 3) зробити висновок про недоцільність ремонту та доцільність заміни обладнання [2];
- 4) зробити висновок про доцільність ліквідації об'єкта основних засобів [3].

Після вибору одного з варіантів необхідно реалізувати цей набір заходів. Після цього об'єкт основних засобів повертається до стандартної процедури управління.

Ліквідація старого об'єкту та інвестиції у новий об'єкт

У разі прийняття рішення про доцільність ліквідації об'єкта основних засобів (з метою заміни на інший об'єкт чи дискретну ліквідацію) необхідно вибрати один із двох базових варіантів:

- 1) вибуття (продаж);
- 2) утилізація (розбір, демонтаж та використання складових елементів як вторинна сировина).

При заміні одного об'єкта основних засобів іншим цей процес з погляду управління основними фондами розпадається на два підпроцеси: ліквідація старого об'єкта та інвестиції в новий об'єкт. Відповідно, цей процес управляється як два підпроцеси, описаних раніше.

Одночасно з контролем за відповідністю наявних об'єктів основних засобів критеріям ефективності, встановленим підприємством, повинен проходити процес контролю за відповідністю всіх наявних об'єктів основних засобів у комплексі потреб підприємства в цілому. У разі недостатності наявних основних засобів запускаються процедури інвестицій до основних засобів, описаних раніше.

Таким чином, процедури управління основними фондами здійснюються на підприємстві постійно, безперервно, плавно переходячи з однієї до іншої. Виконуються вони протягом усього існування підприємства досі припинення його функціонування.

Для завершення формулювання концепції системи управління основними фондами для підприємства необхідно визначити суб'єкти управління кожного з етапів. Суб'єкти управління на кожному конкретному підприємстві можуть змінюватись з урахуванням відмінностей в організаційній структурі та відмінностей у розподілі функцій між елементами організаційної структури.

Висновки з розділом 1

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин стійке функціонування підприємств залежить від їх використання ресурсів, вирішальна роль серед

яких належить основним виробничим фондам. Своєчасне оновлення та технічне вдосконалення основних виробничих фондів є найважливішим фактором розвитку виробництва та зрештою інноваційного потенціалу країни, регіону та галузі.

Особливо актуальності вирішення цієї проблеми набуває у галузях промисловості, розвиток яких визначає темпи впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення технічного рівня виробництва у всіх інших сферах економіки. До таких галузей слід віднести вугледобувну промисловість. Разом про те, на процес обороту основних виробничих фондів галузі впливають специфічні особливості виробництва: складність технологічних процесів; безперервність виробництва; вузька спеціалізація обладнання та інші, які висувають високі вимоги до ефективної, стійкої роботи технологічного обладнання.

Опрацьовано економічну сутність наукових категорій «основні фонди», «основні кошти», «основний капітал», «необоротні активи» на основі вивчення праць вітчизняних вчених та зарубіжних фахівців з питань ефективного функціонування та відтворення основних виробничих фондів у сучасних умовах. Було виявлено, що немає єдиного підходу до вирішення цієї проблеми.

Ефективність функціонування підприємств забезпечується оптимальним використанням фінансових та кредитних ресурсів, основних та оборотних коштів, стабілізаційних фондів та страхових резервів. В умовах динамічних змін навколишнього середовища та їх непередбачуваного впливу на господарську діяльність підприємства змушені розробляти свої власні стратегії управління та розвитку, використовуючи різні інструменти та механізми управління вартістю основних засобів та виробничих ресурсів.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ВА «ШАХТА «КАПІТАЛЬНА» ДП „МИРНОГРАДВУГІЛЛЯ”

2.1 Аналіз результатів виробничо-господарської діяльності підприємства за 2021-2023 роки

Відокремлений підрозділ «Шахта «Капітальна» (надалі підрозділ) державного підприємства „Мирноградвугілля”, заснованого на підставі Наказу Мінпаливенерго від 4 лютого 2003 року №48К, створено згідно з наказом Державного підприємства "Красноармійськвугілля", від 1 червня 2005 року № 1..

Предметом діяльності підрозділу є видобуток, переробка вугілля і реалізація рядового вугілля та вугільної продукції відповідно до державного контракту та укладених договорів із споживачами або посередниками.

Щоб оцінити ситуацію, яка склалася на сьогодні у сфері виробництва ВП «Шахта «Капітальна» доцільно проаналізувати основні техніко-економічні показники господарської діяльності підприємства за 2021-2023 рр., які наведено в табл. 2.2.

З таблиці 2.2 видно, що у 2021-2023 роках майже за всіма техніко-економічними показниками плановий рівень досягався хвилеподібно. Далі проаналізуємо динаміку кожного з основних показників більш детально.

В першу чергу виконаємо аналіз обсяг видобутку вугілля, який є найважливішим показником для підприємства вугледобувної галузі.

Більш наглядно динаміку обсягу видобутку вугілля за останні три роки ілюструє рисунок 2.1

Таблиця 2.1- Основні техніко-економічні показники діяльності ВП «Шахта «Капітальна» за 2021 – 2023 рр.

№ з/п	Показники	Од. вим.	2021р.	2022р.	2023р.	2021 р.		до плану 2021 р.		2022 р.		до плану 2022 р.		2023 р.		до плану 2023 р.	
						план	факт	+/-	%	план	факт	+/-	%	план	факт	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.	Видобуток загальний	тис. т	508,54	546,84	362,80	1800	508,54	-1291,5	28,3	1300	546,84	-	42,1	1300	362,8	-937,2	27,9
2.	Середньодоб. видобуток	тон	1437	1545	1028	2503	1437	-1066	57,4	1956	1545	-411	79,0	2790	1028	-1763	36,8
3.	Навантаж. на оч. забій	тон	635	654	404	1012	635	-377	62,7	900	654	-246	72,7	1113	404	-709	36,3
4.	Зольність	%	44,6	37	43,6	45,0	44,6	-0,4	99,1	43,5	37	-6,5	85,1	43,1	43,6	0,5	101,2
5.	Готова продукція в оптових цінах	тис. грн.	563587,4	396121	228614	715729,2	563587,4	-152141,8	78,7	425800	396121	-29679	93,0	629200	228614	-400586	36,3
6.	Середньоспіскова числ. робітн. з видобутку	осіб	2883	2875	2791	3426	2883	-543	84,1	3152	2875	-277	91,2	3362	2791	-571	-83
7	Середньоміс. продуктивність праці 1-го робітника	т/чол	14,4	15,7	10,8	21,4	14,4	-7,0	67,3	18,3	15,7	-2,6	85,8	24,4	10,8	-13,6	44,3
8.	Середньоспіскова чисельн. робітн. разом	чол.	3589	3544	3418	4198	3589	-609	85,5	3871	3544	-327	-	4062	3418	-644	84,1
9.	Готова вугільна продукція	тис. тон	301,56	401,50	235,80	551,5	301,56	-249,9	54,7	440,60	401,5	-39,1	91,1	640,2	235804	-404,4	36,8

Джерело: складено автором за матеріалами підприємства

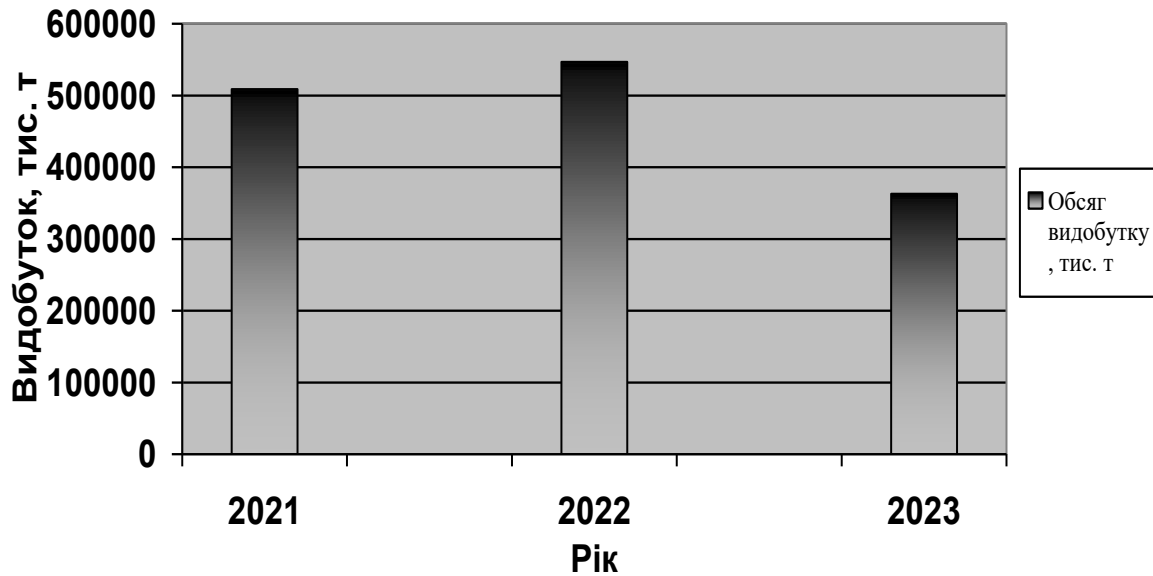

Рисунок 2.1 - Динаміка обсягів видобутку за 2021-2023 роки

Джерело: складено автором

З рисунку 2.1 видно, що обсяг видобутку вугілля на ВП «Шахта «Капітальна» коливається у періоді 2021-2023 років. У 2021 та 2023 роках. спостерігається його зниження, а протягом 2022 року – зростання.

Але рівня 2021 року досягнуто не було. Значення показника обсягу видобутку у 2021р. – 546845 тис. тон, - було найвищим за останні три роки.

У 2023 році відбулося різке зменшення обсягу видобутку вугілля до 362805 тис. тон. У 2023 році план з видобутку вугілля було виконано на 36.8%. Фактичне значення даного показника у 2023 році є меншим від попереднього 2022 року на 184040 тис. тон.

Причинами такого коливання обсягів видобутку стали: високий рівень фізичного та морального зносу обладнання, що використовується у очисних виробках, скорочення чисельності працюючих, зниження продуктивності праці робітників, уповільнення проведення підготовчих виробок, аварії.

Далі необхідно проаналізувати проходження гірничих виробок. Динаміку даного показника за період 2021 - 2023 років демонструє рисунок 2.2.

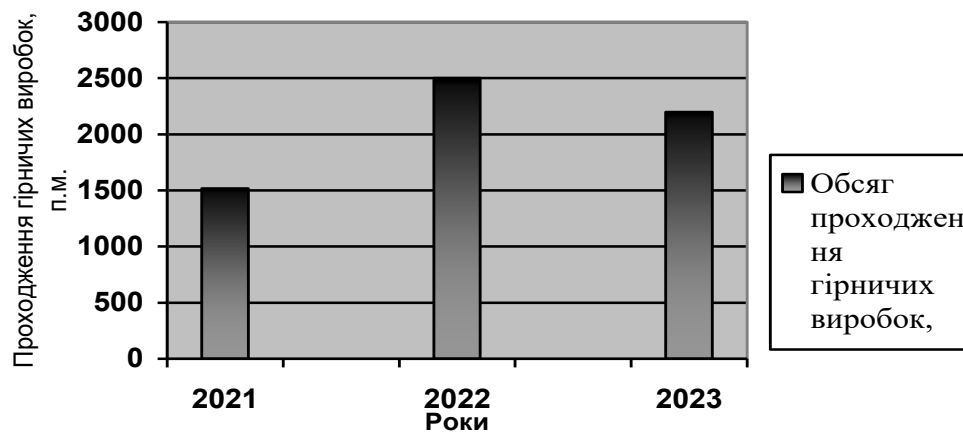

Рисунок 2.2 - Динаміка проходження гірничих виробок за 2021-2023 роки

Джерело: складено автором

З рисунку 2.2 бачимо, що найвищого рівня проходження гірничих виробок було досягнуто у 2022 році. Протягом 2022 року спостерігалася стійка позитивна тенденція до збільшення обсягів проходження підготовчих виробок. У 2022 році план з проходження гірничих виробок було виконано лише на 55,3%, недовиконання плану склало 2019 п.м. Порівняно з 2021 роком фактичне значення цього показника збільшилося на 30,4%. У 2023 році план з проходження гірничих виробок було виконано на 35,2%, цей показник не сягнув найвищого значення за період, що аналізується – 2501 п.м. В порівнянні з 2022 роком фактичне проходження гірничих виробок у 2015 році зменшилося на 301 п.м.

Таке зменшення обсягів проведення гірничих виробок пояснюється зниженням продуктивності праці робітників, а також не ефективним застосуванням наявного на шахті прохідницького обладнання.

Наступним важливим техніко-економічним показником є чисельність працюючих, оскільки від потенціалу трудового колективу напряду залежить ефективність роботи підприємства. Динаміку чисельності працюючих за 2021-2023 років. можна побачити на рисунку 2.3.

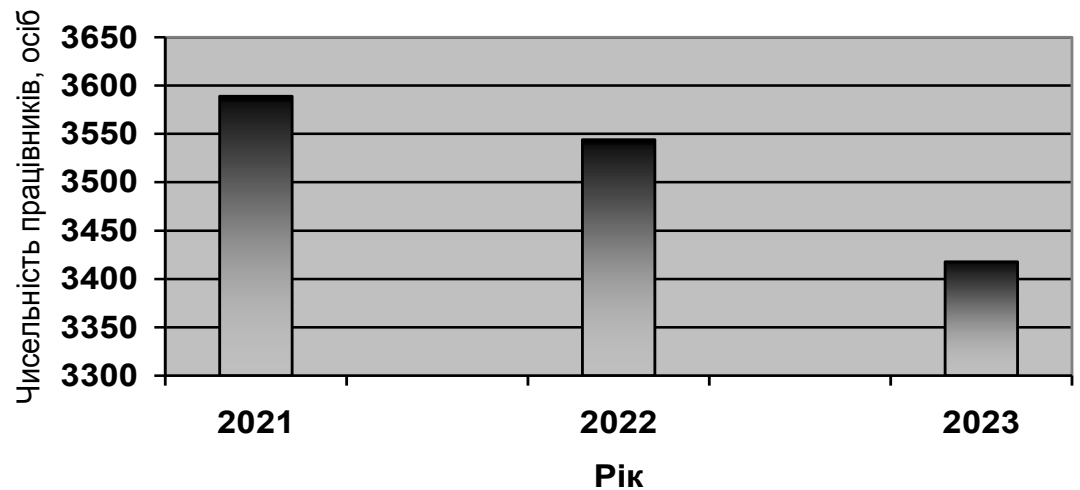

Рисунок 2.3 – Динаміка чисельності працівників за 2021-2023 роки

Джерело: складено автором

З рисунку 2.3 видно, що найбільшою чисельність працюючих була у 2021 році – 3589 осіб. У наступні роки вона мала тенденцію до скорочення і досягла найнижчого свого значення за період, що розглядається, у 2023 році – 3418 осіб. Чисельність працівників протягом 2022-2023 років була недостатньою для задоволення виробничих потреб. У 2022 році фактична чисельність працюючих була меншою за планову на 340 осіб і меншою на 80 осіб від рівня 2021 році. У 2023 році план з персоналу також не було виконано, недовиконання склало 644 осіб, та фактична чисельність кадрів у порівнянні з 2022 роком зменшилась на 91 особу.

Такий відтік кадрів з підприємства, безумовно, є негативним явищем, яке стало результатом погіршення умов праці на шахті, підвищення ризику аварійності, невдоволення працівників низьким рівнем заробітної плати за роботу у важких виробничих умовах в порівнянні з іншими гірничими підприємствами, незадовільної закріплюваності на шахті молодих спеціалістів, неефективної мотивації праці гірників, зниження престижу шахтарських професій взагалі.

Далі проаналізуємо продуктивність праці робітників за 2021-2023 роки. Динаміку даного показника ілюструє рисунок 2.4.

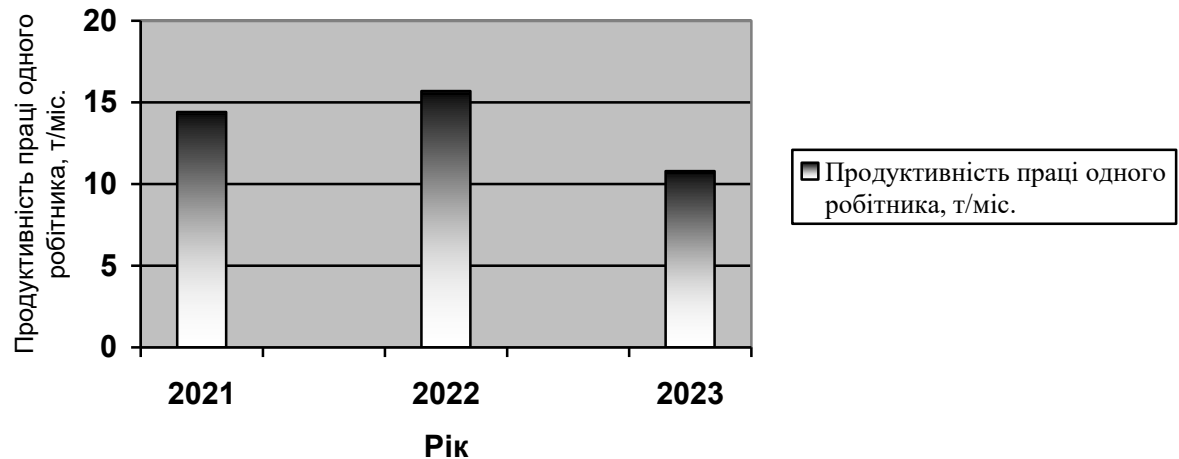

Рисунок 2.4 - Динаміка продуктивності праці за період 2021 -2023 років

Джерело: складено автором

З рисунку 2.4 бачимо, що рівень продуктивності коливається у періоді 2021-2023 років. У 2021 році фактична продуктивність праці одного робітника склала 14,4 т/міс. У 2022 році відбулося її збільшення до 15,7 т/міс. Далі у 2022-2023 роках спостерігається коливання продуктивності праці одного робітника. У 2022 році план з продуктивності праці було виконано на 85,8%. (табл.2.1.). Фактична продуктивність праці одного робітника у 2022 році складала 15,7 т/міс. Вона була нижчою за планову на 2,6 т/міс., та вищою за аналогічний показник 2021 р. на 1,3 т/міс. У 2023 р. план з продуктивності було виконано на 44,3%. Фактична продуктивність праці одного робітника у цьому році була на 13,6 т/міс. нижчою за план і на 4,9 т/міс. меншою від рівня 2022 року.

Таке зниження продуктивності праці обумовлене наступними причинами, такими, як низький рівень забезпеченості гірничих виробок матеріалами, обладнанням, запасними частинами через важкий фінансовий стан шахти, важкі гірничо-геологічні умови відробки лав, неефективна організація та мотивація праці, погіршення трудової дисципліни та ін.

Проаналізувавши основні техніко-економічні показники ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за 2021-2023 роки, можна зробити висновок, що в цілому діяльність підприємства була неефективною.

Особливо складне становище спостерігалось у 2022 р., коли майже всі основні техніко-економічні показники досягли свого найнижчого значення за останні три роки.

Найбільш негативними явищами, що ведуть підприємство до кризи, стали скорочення у 2022 р. обсягів реалізації продукції, значне збільшення її собівартості, зниження продуктивності праці робітників. Все це, в основному, стало результатом застосування застарілих технологій при веденні робіт у очисних та підготовчих виробках, відсутності у підприємства коштів на технічне переоснащення, модернізацію та розширення виробничої бази, яка на сьогодні є фізично та морально зношеною.

2.2 Аналіз складу, структури та стану основних виробничих фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»

Важливим фактором підвищення ефективності виробництва на промислових підприємствах є забезпеченість їх основними фондами в необхідній кількості і асортименті. Аналіз основних фондів (ОФ) забезпечує оцінку фактичної вартості і питомої ваги кожного виду, порівняння її з даними за минулий рік, а також динаміки змін вартості та питомої ваги машин та обладнання, що слугують активною частиною основних фондів. [18, с.46]

У процесі аналізу встановлюються обсяги основних фондів, досліджується їх склад за функціональним призначенням, тобто за роллю та участю у виробничому процесі, а також визначається їх структура та її зміни. Дані для аналізу руху та структури основних фондів наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3- Аналіз руху та структури основних фондів ВП «Шахта
«Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за 2021 - 2023 роки

Група основних фондів	Наявність на початок року		Надійшли, тис.грн.	Вибули, тис.грн.	Наявність на кінець року, тис.грн.	Відхилення від початку	
	тис.грн.	Питома вага,%				тис.грн.	%
ОФ основного виду діяльності:							
2021 р.	131577	98	1527	758	132346	769	100,6
2022 р.	132803	98,3	22547	11860	143490	10687	108,1
2023 р.	143538	98,4	21259	203	164594	21056	114,7
Виробничі ОФ інших галузей:							
2021 р.	897	0,7	-	-	897	-	100
2022 р.	930	0,7	-	47	883	-47	94,4
2023 р.	883	0,6	-	-	883	-	100
Невиробничі ОФ:							
2021 р.	1780	1,3	-	581	1199	-581	67,4
2022 р.	1368	1,0	12	-	1379	12	100,9
2023 р.	1387	1,0	24	-	1411	24	101,7
Всього ОФ:							
2021 р.	134254	100	1527	1339	134442	188	100,1
2022 р.	135101	100	22558	11907	145752	10651	107,9
2023 р.	145807	100	21283	203	166887	21080	114,5

Джерело: складено автором

З таблиці 2.3 видно, що протягом 2021-2023 років вартість основних фондів на ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» мала тенденцію до зростання. У 2021 р. вона зросла на 0,1%, у 2022 році відбулося відчутне її збільшення на 7,9%, а на кінець 2023 року вартість основних фондів збільшилася на 14,5%. Таке підвищення вартості основних засобів є позитивним явищем для підприємства.

Якщо проаналізувати групи основних фондів за участю у процесі виробництва, то можна побачити, що на кінець 2021 р. вартість основних фондів основного виду діяльності збільшилася на 0,6%, вартість виробничих

основних фондів інших галузей залишилася незмінною, а вартість невиробничих основних засобів зменшилася на 32,6%. На кінець 2021 року загальна вартість основних фондів склала 134442 тис. грн.

На початку 2022 року було проведено переоцінку основних фондів, в результаті якої їх вартість склала 135101 тис. грн. В кінці 2022 р. вартість основних фондів основного виду діяльності підвищилася на 8,1%, вартість основних фондів невиробничого призначення також зросла на 0,9%, а вартість виробничих основних фондів інших галузей зменшилася на 5,1%. Це свідчить про скорочення підприємством обсягів діяльності, не пов'язаної безпосередньо з видобутком вугілля. Загальна вартість основних фондів на кінець 2022 рік становила 145752 тис. грн.

На початку 2023 року також було здійснено індексацію вартості основних засобів, в результаті якої вона збільшилася до 145807 тис. грн. В результаті переміщень основних фондів, які відбувалися на підприємстві протягом року, на кінець 2023 року вартість основних фондів основного виду діяльності зросла на 14,7%, вартість виробничих фондів інших галузей не змінилася і залишилася на рівні 2022 року, вартість невиробничих основних фондів зросла на 1,7%. Загальна вартість всіх основних фондів, що знаходяться на балансі підприємства на кінець 2023 р. склала 166887 тис. грн.

Більш детально дослідити динаміку вартості основних фондів протягом останніх трьох років дозволить обчислення темпів росту та темпів приросту вартості основних засобів, а також середньорічного темпу росту за формулою:

$$T = \sqrt[n-1]{(T_1 \times T_2 \times T_3)}, \quad (2.1)$$

де n - кількість років;

T_n - ланцюгові темпи росту за роками. [8, с. 127]

Необхідним є також обчислення середньорічного темпу приросту за формулою:

$$T_{\text{пр}} = T - 100\% \quad (2.2)$$

Дані для розрахунків зведемо в таблицю 2.3.

Таблиця 2.3 - Динаміка вартості основних фондів за 2021-2023 роки

Роки	Вартість основних фондів на кінець	Темп росту		Темп приросту	
		Ланцюговий	Базисний	Ланцюговий	Базисний
2021	134442	1	1	1	1
2022	145752	1,08	1,08	0,08	0,08
2023	166887	1,15	1,24	0,15	0,24

Джерело: складено автором

На основі даних табл. 2.4 розрахуємо середньорічний темп росту за формулою (2.1):

$$T = \sqrt[3]{1 \times 1,08 \times 1,15} = 1,114.$$

За формулою (2.2) визначимо середньорічний темп приросту вартості основних засобів:

$$T_{\text{пр}} = 111,4\% - 100\% = +11,4\%.$$

Таким чином, в середньому вартість основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за період 2021-2023 років збільшилася на 11,4%.

Аналізуючи структуру основних засобів на основі даних таблиці 2.3 бачимо, що протягом 2021-2023 років найбільшу питому вагу мали основні фонди основного виду діяльності (98% у 2021 р., 98,3% у 2022 р., 98,4% у 2023 р.), невиробничим основним фондам і виробничим основним фондам інших галузей належала незначна частка (0,7% та 1,3% у 2021р., 0,7% та 1,0% у 2022р., 0,6% та 1,0% у 2023р. відповідно). Значних зрушень у структурі основних фондів протягом останніх трьох років не відбувалося. Це свідчить про те, що домінуючою для підприємства є саме діяльність у сфері підземного видобутку кам'яного вугілля.

Елементи основних фондів відіграють неоднакову роль в процесі виробництва, у зв'язку з чим важливе значення має їх поділ на активну та пасивну частини. Проаналізуємо склад основних фондів на основі табл. 2.4.

Таблиця 2.4- Аналіз складу основних засобів ВП «Шахта «Капітальна»
ДП «Мирноградвугілля» за 2021-2023 роки

№	Найменування	На кін. 2021 р.		На кін. 2022р.		На кін. 2023 р.	
		тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%
1.	Активна частина всього, в т.ч.:	51468	38	71822	49	83385	49,96
1.1.	Машини та обладнання	49605	36,9	69582	47,7	81125	48,6
1.2.	Транспортні засоби	928	0,69	921	0,63	847	0,5
1.3.	інструменти, прилади, інвентар	935	0,7	1319	0,9	1413	0,86
2.	Пасивна частина всього, в т.ч.:	82974	62	73930	51	83502	50,04
2.1.	Будинки, споруди та передавальні пристрої	82732	61,5	73622	50,5	83162	49,84
2.2.	Інші основні засоби	118	0,089	118	0,08	121	0,07
2.3.	Малоцінні необоротні матеріальні активи	124	0,09	190	0,13	219	0,13
3.	Всього основних фондів	134442	100	145752	100	166887	100

Джерело: складено автором

На основі даних таблиці 2.5 можна зробити висновок, що у 2021 -2023 роках у ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» намітилася тенденція до збільшення питомої ваги активної частини у складі основних засобів. У 2021 році вона становила 38%, у 2022 році відбулося її значне підвищення до 49%, у 2023 році питома вага активної частини склала 49,96%. Взагалі, зростання активної складової у виробництві є позитивним явищем, оскільки зростає рівень технічної оснащеності підприємства, збільшуються його можливості щодо підвищення випуску продукції. Але для вугільних підприємств скорочення питомої ваги пасивної частини основних фондів

може мати негативні наслідки, оскільки це свідчить про зменшення обсягів проведення гірничих виробок, згортання фронту очисних робіт.

Слід також проаналізувати динаміку вартості активної та пасивної частини основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» протягом 2021-2023 років. Проілюструємо її за допомогою рис. 2.5.

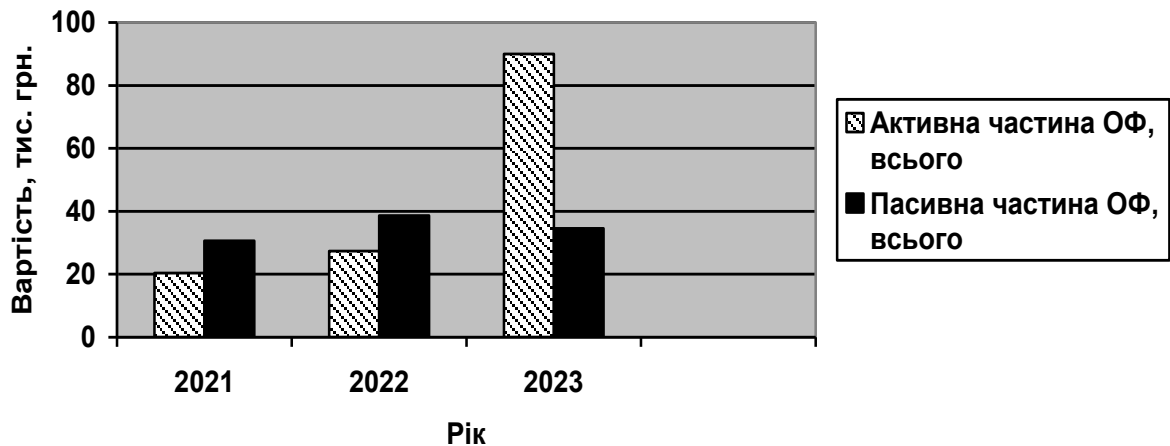

Рисунок 2.5 - Динаміка вартості активної та пасивної частин основних фондів за 2021-2023 роки

Джерело: складено автором

З рисунку 2.5 видно, що вартість активної частини основних засобів протягом останніх трьох років зростала, у 2023 році вона досягла свого найбільшого значення за аналізований період - 83385 тис. грн. Вартість пасивної частини у 2023 році вагомо збільшилася до 83162 тис. грн., тоді як на кінець 2022 року вона складала 73622 тис. грн.

Далі для здійснення аналізу інтенсивності руху, приросту основних засобів, їх технічного стану та ступеня зносу розрахуємо наступні показники:

1. Коефіцієнт оновлення за формулою:

$$K_{\text{онов}} = \Phi_{\text{вв}} / \Phi_{\text{к.р.}}, \quad (2.3)$$

де $\Phi_{\text{вв}}$ – основні фонди, які введено в експлуатацію в звітному періоді;

$\Phi_{\text{к.р.}}$ – всі основні засоби, наявні на кінець цього періоду.

$$K_{\text{онов}2021} = 1527 : 134442 = 0,01;$$

$$K_{\text{онов}2022} = 22558 : 145752 = 0,15;$$

$$K_{\text{онов}2023} = 21283 : 166887 = 0,13.$$

2. Коефіцієнт вибуття за формулою:

$$K_{\text{виб}} = \Phi_{\text{виб}} / \Phi_{\text{п.р.}}, \quad (2.4)$$

де $\Phi_{\text{виб}}$ - основні фонди, які вибули з експлуатації в звітному періоді;

$\Phi_{\text{к.р.}}$ – всі основні засоби, наявні на початок цього періоду.

$$K_{\text{виб}2021} = 1339 : 134254 = 0,01;$$

$$K_{\text{виб}2022} = 11907 : 135101 = 0,09;$$

$$K_{\text{виб}2023} = 203 : 145807 = 0,001.$$

3. Коефіцієнт приросту за формулою:

$$K_{\text{пр}} = (\Phi_{\text{вв}} - \Phi_{\text{виб}}) / \Phi_{\text{п.р.}} \quad (2.5)$$

$$K_{\text{пр}2021} = (1527 - 1339) : 134254 = 0,001;$$

$$K_{\text{пр}2022} = (22558 - 11907) : 135101 = 0,08;$$

$$K_{\text{пр}2023} = (21283 - 203) : 145807 = 0,14.$$

4. Коефіцієнт зносу за формулою:

$$K_{\text{зн}} = \Phi_{\text{зн}} / \Phi_{\text{к.р.}}, \quad (2.6)$$

де $\Phi_{\text{зн}}$ – величина зносу основних фондів за звітний період.

$$K_{\text{зн}2021} = 53815 : 134254 = 0,40;$$

$$K_{\text{зн}2022} = 56129 : 145752 = 0,39;$$

$$K_{\text{зн}2023} = 68735 : 166887 = 0,41.$$

5. Коефіцієнт придатності за формулою:

$$K_{\text{прид}} = \Phi_{\text{зал}} / \Phi_{\text{к.р.}}, = 1 - K_{\text{зн}}, \quad (2.7)$$

де Фзал – недоамортизована вартість основних фондів у звітному році.

$$K_{\text{прид}2021} = 1 - 0,40 = 0,60;$$

$$K_{\text{прид}2022} = 1 - 0,39 = 0,61;$$

$$K_{\text{прид}2023} = 1 - 0,41 = 0,59.$$

Результати розрахунків зведемо в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5- Коефіцієнти руху, технічного стану та ступеня зносу основних фондів

Показник	2021 р.	2022 р.	± до 2021 р.	2023 р.	± до 2022 р.
Коефіцієнт оновлення	0,01	0,15	0,14	0,13	-0,02
Коефіцієнт вибуття	0,01	0,09	0,08	0,001	-0,089
Коефіцієнт приросту	0,001	0,08	0,079	0,14	0,06
Коефіцієнт зносу	0,40	0,39	-0,01	0,41	0,02
Коефіцієнт придатності	0,60	0,61	0,01	0,59	-0,02

Джерело: складено автором

На основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що оновлення основних фондів на підприємстві протягом 2021-2023 років відбувалося неплановірно. У 2021 році коефіцієнт оновлення знаходився на дуже низькому рівні (0,01). У 2022 році він збільшився до 0,15, що свідчить про підвищення обсягів введення основних фондів. У 2023 році відбулося незначне зменшення значення даного коефіцієнту до 0,13, але введення основних фондів залишалося на задовільному рівні.

Аналізуючи коефіцієнт вибуття можна побачити, що у 2022 році він підвищився і становив 0,9, тоді як у 2021 році. він дорівнював 0,01. Тому можна стверджувати, що у 2022 році вибуття основних фондів було інтенсивнішим, ніж у 2021 р. У 2023 році значення даного коефіцієнту відчутно зменшилося до 0,001, що свідчить про скорочення обсягів вибуття основних засобів.

Коефіцієнт приросту 2022 р. (0,08) був значно вищим за величину відповідного коефіцієнту 2021 р. (0,001). У 2023 р. даний коефіцієнт сягнув свого найбільшого значення за останні три роки (0,14), що свідчить про позитивний приріст основних фондів.

Коефіцієнт зносу залишався на досить високому рівні протягом 2021-2023 років. У 2021 р. він склав 0,40, у 2022 р. - 0,39, у 2023 р. - 0,41. Такі значення даного коефіцієнту говорять про те, що обладнання, яке застосовується підприємством, є значно зношеним, і рівень його зносу щороку зростає, відповідно зменшуючи придатність основних фондів до використання.

Коефіцієнт придатності у 2023 р. знизився порівняно з 2021 р. (0,60) та 2022 р. (0,61) і склав 0,59. Це найнижче його значення за останні три роки, яке свідчить про погіршення технічного стану наявних на підприємстві основних фондів.

Далі слід проаналізувати склад обладнання ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за віком його фактичного використання. Для характеристики вікового складу та морального зносу основні фонди групуються за тривалістю експлуатації. Середній термін експлуатації як усього устаткування підприємства, так і окремих видів можна визначити за формулою:

$$T_{\text{ек}} = (\sum T_i K_i) / K_{\Sigma}, \quad (2.8)$$

де $T_{\text{ек}}$ - середній термін експлуатації;

T_i - середньоарифметичне значення відповідного інтервалу у роках;

K_i - кількість обладнання відповідної вікової групи;

K_{Σ} - загальна кількість одиниць устаткування [20].

Проаналізуємо віковий склад активної частини основних фондів, наявних на підприємстві на кінець 2023 р. Дані для аналізу зведемо в таблицю 2.6.

Таблиця 2.6- Вихідні дані для аналізу середнього фактичного терміну експлуатації активної частини основних засобів

№	Найменування машин, шт.	Фактичний термін використання, років				Разом	Нормативний строк експлуатації, років	Кількість обладнання, строк експлуат. якого перевищує нормативний
		до 3	3-7	7-15	15-30			
1	Механізоване кріплення,					6,4		
1.1.	ДМ-20	1,0	-	-	-	1,0	4	-
1.2	КД-90	1,2	-	-	-	1,2	4	-
1.3	КД-80	0,6	1,0	-	-	1,6	4	1,0
1.4	КД - 87 УМН	0,5		-	-	0,5	4	-
1.5	КД - 87 УМ	1,8	-	-	-	1,8	4	-
1.6	КМ-88	0,3	-	-	-	0,3	4	-
2.	Комбайни для очисних					10		
2.1.	1К-101 У	1	-	6	1	8	5	7
2.2.	1ГШ-68	-	1	1	-	2	5	1
3.	Скребкові конвеєри,					11		
3.1.	з них безрозбірні	2	2	5	2	11	5	7
4.	Комбайни прохідницькі, в					5		
4.1.	1П-110	-	-	1	-	1	5	1
4.2.	ГПКС	-	1	2	-	3	5	3
4.3.	кпд	-	1	-	-	1	5	1
5.	Навантажувальні					2		
5.1.	1ПНБ-2	-	1	-	-	1	5	1
5.2.	2ПНБ-2	-	-	1	-	1	5	1
6.	Стрічкові конвеєри	2	3	16	2	23	6	18
7.	Електровози	1	1	2	-	4	7	2
8.	Вагонетки	10	3	28	17	58	5	47
9.	Разом	22,4	13	62	22	119,		90
10.	Питома вага	0,19	0,1	0,5	0,18	1		0,76

Джерело: складено автором

На основі даних таблиці 2.7 розрахуємо середній термін експлуатації устаткування за формулою (2.8):

$$\text{Тек} = (1,5 \times 22,4 + 5 \times 13 + 11 \times 62 + 22,5 \times 22) : 119,4 = 10,7 \text{ (років)}.$$

Отже, середній фактичний термін експлуатації наявного на підприємстві устаткування становить 10,7 року.

Більш наглядно віковий склад обладнання ілюструє рисунок 2.6.

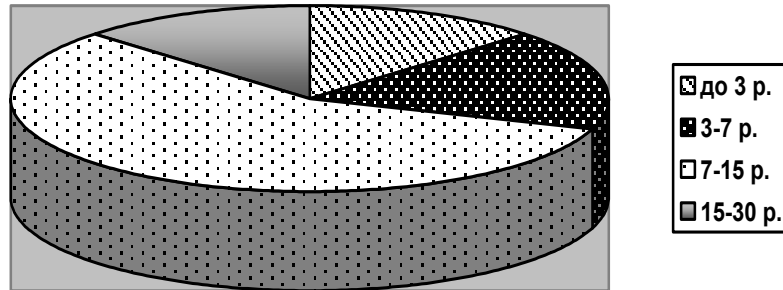

Рисунок 2.6 - Структура наявного на підприємстві обладнання за віком фактичного використання

З рисунку 2.6 бачимо, що найбільшу питому вагу (53%) у складі обладнання мають основні засоби терміном використання від 7 до 15 років, найменшу (10%) - обладнання зі строком використання від 3 до 7 років.

Кількість обладнання, строки експлуатації якого перевищують нормативні, складає 90 одиниць. Це 76% всього наявного на підприємстві устаткування, що свідчить про значно високий рівень його зносу та морального старіння.

Проаналізувавши аналіз руху та структури основних виробничих фондів, видно, що протягом 2021-2023 років вартість основних фондів на ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» мала тенденцію до зростання. У 2021 р. вона зросла на 0,1%, у 2022 р. відбулося відчутне її збільшення на 7,9%, а на кінець 2023 р. вартість основних фондів збільшилася на 14,5%. Таке підвищення вартості основних засобів є позитивним явищем для підприємства.

Аналізуючи структуру основних засобів бачимо, що протягом 2021-2023 років найбільшу питому вагу мали основні фонди основного виду діяльності (98% у 2021 р., 98,3% у 2022 р., 98,4% у 2023 р.), невиробничим

основним фондам і виробничим основним фондам інших галузей належала незначна частка (0,7% та 1,3% у 2021 р., 0,7% та 1,0% у 2022 р., 0,6% та 1,0% у 2023 р. відповідно). Значних зрушень у структурі основних фондів протягом останніх трьох років не відбувалося. Це свідчить про те, що домінуючою для підприємства є саме діяльність у сфері підземного видобутку кам'яного вугілля.

У 2021-2023 роках у ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» намітилася тенденція до збільшення питомої ваги активної частини у складі основних засобів. У 2021 р. вона становила 38%, у 2022 р. відбулося її значне підвищення до 49%, у 2023 р. питома вага активної частини склала 49,96%. Взагалі, зростання активної складової у виробництві є позитивним явищем, оскільки зростає рівень технічної оснащеності підприємства, збільшуються його можливості щодо підвищення випуску продукції. Але для вугільних підприємств скорочення питомої ваги пасивної частини основних фондів може мати негативні наслідки, оскільки це свідчить про зменшення обсягів проведення гірничих виробок, згортання фронту очисних робіт.

2.3 Аналіз ефективності використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»

Основним показником ефективності використання основних виробничих засобів є фондівіддача, тобто виробництво товарної (валової) продукції в розрахунку на 1 грн. їх середньої вартості. Також жля аналізу ефективності використання основних засобів використовується показник фондомісткості, який є оберненим до фондівіддачі і показує, скільки в середньому використовується на підприємстві основних засобів (за їх вартістю) для виробництва продукції вартістю 1 грн. [8]

Використовуючи методики, викладені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, можна побудувати мультиплікативну модель, за допомогою якої виявляється вплив окремих факторів на фондівіддачу.

Робиться це шляхом перетворення формули фондівдачі способами розширення і продовження факторної системи за рахунок введення в неї параметрів, потрібних для побудови моделі, логічної та зручної для обробки. З цією метою спочатку визначається коло показників, які стосуються функціонування основних виробничих засобів і формування рівня фондівдачі та інформація про які накопичена засобами управлінського обліку та статистичних спостережень. Перетворення формули фондівдачі здійснюється в наступній послідовності:

$$\begin{aligned}\Phi &= \text{ТП} / \text{ОЗ} = (\text{ТП} / \text{ОЗ}) \times (\text{ОЗ}_{\text{акт}} / \text{ОЗ}_{\text{акт}}) \times (\text{ОЗ}_{\text{д}} / \text{ОЗ}_{\text{д}}) = \\ &= (\text{ОЗ}_{\text{акт}} / \text{ОЗ}) \times (\text{ОЗ}_{\text{д}} / \text{ОЗ}_{\text{акт}}) \times (\text{ТП} / \text{ОЗ}_{\text{д}}),\end{aligned}\quad (2.9)$$

де Φ – фондівдача;

ОЗ - середньорічна вартість основних засобів, грн.;

ОЗ_{акт} - середньорічна вартість активної частини основних засобів, грн.;

ОЗ_д - середньорічна вартість діючих основних засобів, грн.;

ТП - обсяг товарної продукції, грн..

Відповідно, фондівдача всієї сукупності виробничих засобів прямо пропорційна питомій вазі їх активної частини, питомій вазі діючих об'єктів у активній частині основних засобів та їх фондівдачі. Далі, враховуючи, що вартість основних засобів можна подати у вигляді добутку кількості одиниць і середньої вартості одиниці, а також вводячи в модель додаткові параметри, одержуємо:

$$\begin{aligned}\Phi &= (\text{ОЗ}_{\text{акт}} \times \text{ОЗ}_{\text{д}} \times \text{ТП}) / (\text{ОЗ} \times \text{ОЗ}_{\text{акт}} \times K \times C) = \\ &= (\text{ОЗ}_{\text{акт}} \times \text{ОЗ}_{\text{д}} \times \text{ТП} \times T_{\text{зм}} \times T_{\text{год}}) / (\text{ОЗ} \times \text{ОЗ}_{\text{акт}} \times K \times C \times T_{\text{зм}} \times T_{\text{год}}) = \\ &= (\text{ОЗ}_{\text{акт}} / \text{ОЗ}) \times (\text{ОЗ}_{\text{д}} / \text{ОЗ}_{\text{акт}}) \times (\text{ТП} / T_{\text{год}}) \times (T_{\text{год}} / T_{\text{зм}}) \times (T_{\text{зм}} / K) \times (1 / C),\end{aligned}\quad (2.10)$$

де K – кількість одиниць діючого обладнання;

C – середня вартість одиниці обладнання;

$T_{\text{зм}}$ – кількість відпрацьованих машино-змін усім обладнанням;

Тгод – кількість машино-годин, відпрацьованих усім обладнанням. [18, с.221]

Таким чином, рівень фондовіддачі прямо пропорційне залежить від питомої ваги активної частини основних засобів, питомої ваги діючого обладнання, середньої тривалості однієї машино-зміни, середньої кількості відпрацьованих машино-змін на одиницю обладнання й обернено пропорційна від середньої вартості одиниці обладнання. Так як кількість відпрацьованих машино-змін на одиницю устаткування, можна представити як добуток коефіцієнта змінності роботи обладнання (Кзм) і кількості робочих днів у періоді, що аналізується (Д), то отримаємо наступну модель:

$$\Phi = D \times K_{зм} \times (O_{закт} / O_3) \times (O_{зд} / O_{закт}) \times (TП / T_{год}) \times (T_{год} / T_{зм}) \times (1 / C), \quad (2.11)$$

Дані для аналізу даної факторної моделі наведемо в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Дані для аналізу використання основних засобів

№	Показник	Од.в им	Ум. позна	2022 р.	2023р.	Відхилення	
						+/-	%
1	2	3	4	5	5	7	8
1.	Середньорічна вартість основних виробничих фондів	тис. грн.	ОЗ	138403,53	160372,28	21968,75	115,9
2.	Активна частина основних засобів, у т.ч.	тис. грн.	ОЗакт	58155,84	81303,45	23147,61	139,8
2.1	обладнання, що знаходиться в ремонті і монтажі-демонтажі	тис. грн.	ОЗн	14131,87	21708,02	7576,15	153,6
2.2	діючі основні засоби	тис.	ОЗд	44023,97	59595,13	15571,16	135,4
3.	Кількість робочих днів у році	дні	Д	354	351	-3	99,0
4.	Середньорічна кількість одиниць діючого обладнання	од.	К	79	87	8	110,1

Закінчення табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8
5.	Кількість відпрацьованих машино-змін усім обладнанням	Маш ино- змін	Тзм	55807	60954	5147	109,2
6.	Кількість відпрацьованих машино-годин усім обладнанням	Маш ино- годи н	Тгод	306938,5	347437,8	40499,3	113,2
7.	Обсяг виготовленої продукції	тис.г рн	ВП	615423,7	369257,3	-246166,4	60,0
8.	Фондовіддача	-	Фв	1,89	1,86	-0,03	98,4

На основі даних таблиці 2.7 визначимо вплив факторів на зміну фондовіддачі способом ланцюгових підстановок. У 2021 р. за формулою (2.11) фондовіддача дорівнюватиме:

$$\Phi_{2022} = 354 \times (55807 / (354 \times 79)) \times (306938,5 / 55807) \times (58155,84 / 138403,53) \times (44023,97 / 58155,84) \times (615423,7 / 306938,5) \times (79 / 44023,97) = 2,17.$$

Аналогічно за формулою (2.12) розрахуємо фондовіддачу у 2022 р.:

$$\Phi_{2023} = 351 \times (60954 / (351 \times 87)) \times (347437,8 / 60954) \times (81303,45 / 160372,28) \times (59595,43 / 81303,45) \times (369257,3 / 347437,8) \times (87 / 59595,43) = 1,33.$$

Далі проведемо розрахунок умовних результативних показників, поступово замінюючи значення фактору за 2022 р. його відповідним значенням за 2023 р.

$$\Phi_{ум1} = 351 \times (55807 / (354 \times 79)) \times (306938,5 / 55807) \times (58155,84 / 138403,53) \times (44023,97 / 58155,84) \times (615423,7 / 306938,5) \times (79 / 44023,97) = 2,156.$$

$$\Phi_{ум2} = 351 \times (60954 / (351 \times 87)) \times (306938,5 / 55807) \times (58155,84 / 138403,53) \times (44023,97 / 58155,84) \times (615423,7 / 306938,5) \times (79 / 44023,97) = 2,156.$$

$$\Phi_{ум3} = 351 \times (60954 / (351 \times 87)) \times (347437,8 / 60954) \times (58155,84 / 138403,53) \times (44023,97 / 58155,84) \times (615423,7 / 306938,5) \times (79 / 44023,97) = 2,233.$$

$$\Phi_{ум4} = 351 \times (60954 / (351 \times 87)) \times (347437,8 / 60954) \times (81303,45 / 160372,28) \times (59595,43 / 81303,45) \times (369257,3 / 347437,8) \times (87 / 59595,43) = 1,33.$$

$$x(44023,97/58155,84)x(615423,7/306938,5)x(79/44023,97) = 2,664 .$$

$$\Phi_{\text{ум5}} = 351x(60954/(351x87))x(347437,8/60954)x(81303,45/160372,28)x$$

$$x(59595,43/81303,45)x(615423,7/306938,5)x(79/44023,97) = 2,664.$$

$$\Phi_{\text{ум6}} = 351x(60954/(351x87))x(347437,8/60954)x(81303,45/160372,28)x$$

$$x(59595,43/81303,45)x(369257,3/347437,8)x(79/44023,97) = 1,415.$$

Розрахуємо вплив зміни факторних показників:

1) за рахунок зменшення кількості робочих днів у році фондovіддача зменшилася на:

$$\Delta\Phi_{\text{Д}} = \Phi_{\text{ум1}} - \Phi_{2021} \quad (2.12)$$

$$\Delta\Phi_{\text{Д}} = 2,156 - 2,17 = -0,014;$$

2) коефіцієнт змінності роботи обладнання залишився незмінним, а отже фондovіддача за рахунок зміни даного коефіцієнту не змінилася:

$$\Delta\Phi_{\text{Кзм}} = \Phi_{\text{ум2}} - \Phi_{\text{ум1}} \quad (2.13)$$

$$\Delta\Phi_{\text{Кзм}} = 2,156 - 2,156 = 0;$$

3) за рахунок зміни середньої тривалості однієї зміни фондovіддача збільшилася на:

$$\Delta\Phi_{\text{Тгод}} = \Phi_{\text{ум3}} - \Phi_{\text{ум2}} \quad (2.14)$$

$$\Delta\Phi_{\text{Тгод}} = 2,233 - 2,156 = 0,077$$

4) за рахунок збільшення питомої ваги активної частини основних виробничих засобів відбулося зростання фондovіддачі на:

$$\Delta\Phi_{\text{Озакт}} = \Phi_{\text{ум4}} - \Phi_{\text{ум3}} \quad (2.15)$$

$$\Delta\Phi_{\text{Озакт}} = 2,664 - 2,233 = 0,431;$$

5) за рахунок зменшення питомої ваги діючого обладнання в наявному фондовіддача зменшилася на:

$$\Delta\Phi_{\text{ОЗд}} = \Phi_{\text{ум5}} - \Phi_{\text{ум4}} \quad (2.16)$$

$$\Delta\Phi_{\text{ОЗд}} = 2,266 - 2,266 = 0;$$

6) за рахунок зміни випуску товарної продукції на одну машино-годину фондовіддача зменшилася на:

$$\Delta\Phi_{\text{ТП}} = \Phi_{\text{ум6}} - \Phi_{\text{ум5}} \quad (2.17)$$

$$\Delta\Phi_{\text{ТП}} = 1,415 - 2,664 = -1,249;$$

7) зміна середньої вартості обладнання призвела до зміни фондовіддачі на:

$$\Delta\Phi_{\text{С}} = \Phi_{2015} - \Phi_{\text{ум6}} \quad (2.18)$$

$$\Delta\Phi_{\text{С}} = 1,33 - 1,415 = -0,085.$$

Перевіримо баланс відхилень:

$$\Phi_{2022} - \Phi_{2021} = \Delta\Phi_{\text{Д}} + \Delta\Phi_{\text{Кзм}} + \Delta\Phi_{\text{Тгод}} + \Delta\Phi_{\text{ОЗакт}} + \Delta\Phi_{\text{ОЗд}} + \Delta\Phi_{\text{ТП}} + \Delta\Phi_{\text{С}}. \quad (2.19)$$

$$1,33 - 2,17 = -0,004 + 0 + 0,077 + 0,431 + 0 + 1,249 - 0,085;$$

$$-0,84 = -0,84.$$

Таким чином, на основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що у 2023 р. фондовіддача зменшилася на 0,84 порівняно з 2022 р. і основними причинами цього стали: зменшення кількості робочих днів у році, зменшення питомої ваги діючого обладнання в наявному, зниження випуску товарної продукції за одну машино-годину та збільшення середньорічної вартості обладнання. Значення показника фондовіддачі на ВП «Шахта «Капітальна» залишалося протягом 2022-2023 років на середньому

рівні, що свідчить про недостатню ефективність використання підприємством основних виробничих фондів.

Далі обчислимо показник фондомісткості, який є оберненим до показника фондовіддачі:

$$\Phi_{M2022} = 1/1,33 = 0,751;$$

$$\Phi_{M2023} = 1/2,17 = 0,460;$$

Для ефективного використання основних виробничих фондів цей показник повинен зменшуватися з часом. На ВП «Шахта «Капітальна» спостерігається тенденція до його зниження. Якщо у 2022 р. на 0,715 грн. вартості основних фондів припадала 1 грн. виручки від реалізації, то у 2023 р. показник фондомісткості зменшився до 0,460 грн. вартості основних виробничих фондів на 1 грн. вартості товарної продукції. Це, безумовно, є позитивним явищем, яке свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Проводячи дослідження необхідно враховувати, що використання основних засобів визнається ефективним, якщо відносний приріст обсягу продукції або прибутку перевищує відносний приріст вартості основних засобів за аналізований період. Співвідношення темпів приросту вартості основних засобів ($\Delta OЗ$) і темпів приросту обсягів виробництва ($\Delta OВ$) дозволяє визначити граничний показник фондомісткості ($\Delta \Phi_M$), тобто приріст основних засобів на 1% приросту продукції. Визначимо граничний показник фондомісткості для ВП «Шахта «Капітальна» за наступною формулою:

$$\Delta \Phi_M = \Delta OЗ / \Delta OВ \quad (2.20)$$

$$\Delta \Phi_{M2022} = 115,9/83,3 = 1,39.$$

Якщо граничний показник фондомісткості менше 1, мають місце підвищення ефективності використання основних засобів та збільшення коефіцієнта використання виробничої потужності.

На ВП «Шахта «Капітальна» спостерігається протилежна ситуація. Граничний показник фондомісткості у 2023 р. був більшим 1. Це означає, що на 1% приросту продукції припадає 1,39% приросту основних засобів, тобто темпи приросту вартості основних засобів перевищують темпи зростання обсягу виготовленої продукції на 39%. Таке значення даного показника ще раз свідчить про неефективне використання основних засобів на підприємстві.

Наступним кроком при здійсненні аналізу ефективності використання основних фондів є визначення їх відносної економії. Відносна економія основних фондів - це умовний показник, який показує яку вартість основних фондів може зекономити підприємство за рахунок зміни обсягу виготовленої продукції. Даний показник розраховують за формулою:

$$\pm \text{Еовф} = (\text{ОФз} - \text{Офб}) \times \text{ПВП} : 100, \quad (2.21)$$

де Еовф - відносна економія основних виробничих фондів, грн.;

ОФз, ОФб - відповідно середньорічна вартість основних виробничих фондів у звітному та базисному роках, грн.;

ПВП - приріст обсягу виробництва продукції, %.

Визначимо відносну економію основних фондів для ВП «Шахта «Капітальна» у 2023 р.:

$$\pm \text{Еовф} = (160372,28 - 138403,53) \times 107,7 : 100 = 23660,343 \text{ (тис. грн.)}$$

Тобто підприємство у 2023 р. має відносну економію основних фондів у розмірі 23660,343 тис. грн. за рахунок збільшення обсягу виробництва продукції.

Для аналізу ефективності використання основних фондів окрім перерахованих показників вугільні підприємства також застосовують коефіцієнт використання наявного парку обладнання ($K_{\text{вик}}$):

$$K_{\text{вик}} = \text{Мр} / \text{М}, \quad (2.22)$$

де Мр – число машин, які знаходяться в роботі;

M – загальне число машин даного типу.

Розрахуємо даний коефіцієнт для ВП «Шахта «Капітальна» , для здійснення розрахунків скористаємося даними таблиці 2.7:

$$K_{\text{вик}2021} = 95,4/123,7 = 0,77;$$

$$K_{\text{вик}2022} = 79/104,4 = 0,75;$$

$$K_{\text{вик}2023} = 87,5/119,4 = 0,73.$$

Проведені розрахунки дозволяють зробити висновок, що ефективність використання основних засобів протягом 2021-2022 рр. мала тенденцію до погіршення, про що свідчать значення коефіцієнту використання наявного парку обладнання, які поступово зменшувалися щороку. Для підвищення ефективності виробництва підприємству слід прагнути до збільшення частки діючого обладнання в наявному, до підвищення значень коефіцієнта використання наявного парку обладнання.

Узагальнюючий аналіз використання основних фондів проводиться шляхом визначення коефіцієнта використання виробничої потужності. Розрахуємо цей коефіцієнт за формулою:

$$K_{\text{п}} = \text{ПІ} / \text{ВП}, \quad (2.23)$$

де ПІ – виробнича програма підприємства за планом;

ВП – фактична виробнича потужність підприємства. [18, с.45]

$$K_{\text{п}2022} = 267,8 / 312 = 0,859;$$

$$K_{\text{п}2023} = 263,2 / 316 = 0,833.$$

Отже, на основі цього розрахунку можна зробити висновок, що коефіцієнт використання виробничої потужності на підприємстві у 2023 р. дещо знизився. Рівень, на якому знаходилися значення даного показника за 2022-2023 роки не є максимальним, виробнича потужність використовується не повною мірою. Для забезпечення ефективного використання основних засобів значення даного коефіцієнта має прямувати до 1.

Головною причиною неповного використання виробничої потужності є високий рівень аварійності обладнання та понадпланові простої. З метою

виявлення найбільш аварійних ділянок виробництва необхідно проаналізувати всі випадки зупинок устаткування та їх наслідки протягом 2022-2023 років. Дані для аналізу зведемо в таблицю 2.8.

Таблиця 2.9 Причини та наслідки простоїв обладнання у 2022-2023рр.

№	Причини простою	Кількість випадків простоїв протягом			Втрачено робочого часу,			Втрати видобутку, тон		
		2022 р	2023р.	±	2022р.	2023р	±	2022	2023	±
1.	Гірничо-експлуатаційні	4	4		15	17	2	628	720	92
2.	Відмова гірничо-шахтного обладнання	35	50	15	355	369	14	9149	19044	9895
2.1	в т.ч. очисного обладнання	35	50	15	355	369	14	9149	19044	9895
3.	Відмова шахтного транспорту	44	80	36	330	319	-11	10268	15239	4971
3.1	в т.ч. конвейєрного транспорту	44	78	34	330	310	-20	10268	14724	4456
4.	Зупинки ГТІ та ВТБ	5	10	5	30	29	-1	1000	1340	340
5.	Незабезпеченість запчастинами та матеріалами		19	19		80	80		3420	3420
6.	Інші причини	10	47	37	44	233	189	1670	8049	6379
7.	Всього	98	210	112	774	1047	273	22715	47812	2509

З таблиці 2.8 видно, що найбільша кількість простоїв у 2022-20123 роках відбулася через відмови гірничо-шахтного обладнання, аварії та зупинки шахтного транспорту. Кількість випадків простоїв у 2023 р. збільшилася на 112 випадків, через це втрати робочого часу зросли на 273 години, і як наслідок збільшилися втрати видобутку на 25097 тон. Це є негативним явищем для підприємства. Зупинки обладнання з різних причин у

2022-2023 роках траплялися дуже часто, що знижувало ефективність використання основних виробничих засобів.

Висновки до розділу 2

У даному розділі було надано загальну характеристику та проаналізовано основні техніко-економічні показники діяльності ВП «Шахта «Капітальна» за 2021-2023 років. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що обсяг видобутку вугілля на ВП «Шахта «Капітальна» коливається у періоді 2021 -2023 років. У 2021 та 2023 роках. спостерігається його зниження, а протягом 2022 року – зростання.

Причинами такого коливання обсягів видобутку стали: високий рівень фізичного та морального зносу обладнання, що використовується у очисних виробках, скорочення чисельності працюючих, зниження продуктивності праці робітників, уповільнення проведення підготовчих виробок, аварії.

Проаналізувавши основні техніко-економічні показники ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля» за період 2021-2023 років, можна зробити висновок, що в цілому діяльність підприємства була неефективною. Особливо складне становище спостерігалось у 2022 році, коли майже всі основні техніко-економічні показники досягли свого найнижчого значення за останні три роки.

Найбільш негативними явищами, що ведуть підприємство до кризи, стали скорочення обсягів реалізації продукції, значне збільшення її собівартості, зниження продуктивності праці робітників. Все це, в основному, стало результатом застосування застарілих технологій при веденні робіт у очисних та підготовчих виробках, відсутності у підприємства коштів на технічне переоснащення, модернізацію та розширення виробничої бази, яка на сьогодні є фізично та морально зношеною.

Аналіз складу, структури та стану основних засобів за 2013-2015 рр. показав, що за даний період спостерігалось збільшення вартості основних

фондів. В середньому за останні три роки вона зросла на 11,4%. Протягом аналізованого періоду у структурі основних фондів найбільшу питому вагу мали основні фонди основного виду діяльності.

На основі проведених розрахунків коефіцієнтів, що характеризують інтенсивність руху, приросту основних засобів, їх технічний стан та ступінь зносу, можна зробити висновок, що оновлення основних фондів на підприємстві відбувалося неплановірно. Рівень зносу щороку зростає. Аналіз середнього терміну експлуатації показав, що середній термін експлуатації наявного на підприємстві обладнання становить 10,7 року, а найбільшу питому вагу (53%) у складі устаткування мають основні засоби з терміном використання від 7 до 15 років.

Значення показника фондівдачі на ВП «Шахта «Капітальна» залишалося протягом аналізованого періоду на середньому рівні, що свідчить про недостатню ефективність використання підприємством основних виробничих фондів. Неефективність використання основних фондів також підтверджується значеннями показників граничної фондомісткості, коефіцієнтів використання наявного парку обладнання та виробничої потужності. Аналіз причин та наслідків простоїв обладнання показав, що відмови гірничошахтного обладнання та зупинки шахтного транспорту значно знижували ефективність використання основних засобів..

Тому ВП «Шахта «Капітальна» потребує розробки і впровадження дієвих заходів щодо зменшення аварійності обладнання, підвищення ефективності відтворення і використання основних фондів.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ФОНДАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Створення системи забезпечення реалізації процесу ефективного управління основними фондами ВП «Шахта «Капітальна»

Відповідно до запропонованого у першій частині роботи підходу, реалізація процесу ефективного управління основними фондами потребує: вдосконалення обліку основних засобів; вибору найбільш доцільного методу нарахування амортизації та визначення оптимальних строків корисного використання основних фондів з урахуванням їх фізичного та морального зносу. Але, в першу чергу, для ефективного відтворення і використання основних фондів підприємству необхідно створити якісну систему організації здійснення даного процесу та систему його інформаційного забезпечення.

Ефективне функціонування механізму відтворення основного капіталу промислових підприємств можливе в разі впровадження на підприємстві координуючої інформаційно-організаційної системи. Використання розроблених у роботі рекомендацій щодо структури й організації інформаційних потоків при обґрунтуванні управлінських рішень відносно вдосконалення механізму відтворення і використання основного капіталу промислових підприємств сприятиме вирішенню основних протиріч відтворювальної системи, які можуть виникнути у процесі необґрунтованого прийняття відповідних управлінських рішень [18].

Забезпечення нормального перебігу процесу відтворення і використання основних фондів вітчизняних підприємств передбачає трансформацію не тільки і не стільки виробничих ресурсів, скільки управлінських. Здійснені обстеження дозволили зробити такий висновок: необхідність обґрунтованого підходу до формування управлінських рішень щодо забезпечення нормального перебігу процесу відтворення зношених і застарілих основних фондів не використовується вищим керівництвом, і заходи щодо забезпечення цього процесу не плануються [16].

У зв'язку з цим необхідним стає створення спеціального підрозділу (або делегування відповідних функцій існуючим відділам, наприклад планово-економічного та ремонтного), функціями якого будуть розробка та реалізація оптимальної політики відтворення та використання основних фондів на підприємстві. При цьому розвиток усієї сукупності елементів системи управління має бути спрямований на забезпечення виконання потрібних функцій. Це стосується не лише структурно-функціонального забезпечення, але й кадрів, інформації, методів, що використовуються у процесі управління тощо.

Тому для забезпечення процесу ефективного відтворення та використання основних фондів рекомендується:

- створити спеціальний апарат керівництва (або делегування функцій вже існуючим підрозділам) з метою здійснення управління роботами із забезпечення нормального перебігу відтворення та оптимізації процесу відшкодування основних засобів підприємства, який би був підпорядкований безпосередньо керівнику підприємства;
- визначити необхідність виконання нових функцій і встановлення додаткових завдань щодо існуючих;
- встановити кількісний і якісний склад спеціалістів підрозділу;
- сформувати інформаційну підсистему прийняття управлінських рішень як передумову обґрунтованого вибору альтернативних рішень;
- визначити необхідність у технічних засобах, забезпечити створення локальної комп'ютерної мережі;
- розробити технологічні процеси здійснення функцій управління процесом відтворення і використання основних засобів;
- сформувати комплекс методів управління.

При цьому необхідно дотримуватися таких положень щодо окремих рекомендаційних елементів. Так, при формуванні інформаційного забезпечення необхідно забезпечити повноту інформації, достовірність даних, своєчасність надходження інформації тощо. Структурно-функціональне забезпечення має відповідати ступеню структурного уособлення функцій управління відтворенням та узгодженню між-функціональних зв'язків. Кадрове

забезпечення має бути достатнім за чисельністю, рівнем кваліфікації, творчо орієнтованим і відповідальним. Техніка і технологія управління процесом відтворення і використання основних фондів передбачає певний рівень комп'ютеризації управлінської діяльності та наявність відповідного програмного забезпечення. Методи управління мають відповідати загальним цілям і завданням організації управління та позитивно впливати на кінцеві результати виробничо-господарської діяльності підприємства [14].

Комплексний підхід до інформаційно-організаційного забезпечення ефективного відтворення і використання основних фондів підприємства передбачає паралельне здійснення двох основних напрямів:

1. Формування програми (плану) відтворювальної діяльності підприємства.
2. Створення системи практичного забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Для здійснення першого напрямку комплексного підходу доцільним є визначення потенціалу оптимізації відтворення та відшкодування основних засобів, тобто передбачається усунення невідповідностей між необхідними та фактичними параметрами функціонального базису відтворювальної системи підприємства. Методичний підхід до означеного процесу, розроблений у даній роботі передбачає: аналіз стану відтворювальної системи щодо відповідності вимогам зовнішнього середовища; виявлення напрямів оптимізації відтворювальної діяльності підприємства; формулювання необхідних параметрів відтворювальної системи; визначення програми відповідних перетворень [7].

Другий напрям комплексного підходу зумовлює доцільність системного підходу до забезпечення практичного обґрунтування процесу ефективного відтворення та використання основних фондів. Адже промислове підприємство як складна ієрархічна система взаємопов'язаних підсистем, однією з яких є відтворювальна, має у процесі свого функціонування пов'язувати всі економічні, соціальні, екологічні та техніко-технологічні чинники, що зумовлює багатоваріантність рішення в розрізі існуючих взаємозв'язків. Такі взаємозв'язки в процесі свого формування набувають залежно від прийнятих управлінських

рішень конкретного кількісного та якісного змісту, що може варіюватися у часових межах, зумовлених технологічними й економічними обмеженнями.

За розробленим підходом до прийняття управлінських рішень систему інформаційно-організаційного забезпечення обґрунтованого вирішення проблемної ситуації у відтворенні та відшкодуванні основних засобів можна декомпозувати на відповідні підсистеми: діагностуючу, прийняття рішень, організації та виконання рішень, інформаційну. Наочно схему такої системи подано на рисунку 3.1. Перервною лінією на схемі відзначено інформаційний потік у процесі забезпечення ефективного відтворення і використання основних засобів, відповідно безперечною лінією - управлінський потік.

Рисунок 3.1 - Система інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних фондів

Джерело: запропоновано автором

Варто наголосити на доцільності виділення інформаційної підсистеми, зумовленій необхідністю організації інформаційного забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень, основу якого становлять інформаційні процеси - процеси збору, зберігання, обробки та передачі даних із метою

управління виробничим процесом і відповідними структурними підрозділами. Такі дані дозволяють повно та своєчасно проаналізувати проблемну ситуацію, сформулювати цілі, обмеження, варіанти рішень і визначити їх характеристики. Найбільш різнобічна інформація необхідна для оцінки переваг альтернативних варіантів рішень, аналізу можливих позитивних і негативних наслідків.

Сукупність інформаційних процесів умовно можна поділити на три групи:

- а) ті, які забезпечують вибір і формування цілей (цілеполягання);
- б) призначені для розробки програми дій (планування);
- в) ті, які забезпечують нормальний перебіг процесу, що управляється відповідно до заданої програми або плану (регулювання).

Традиційний підхід до аналізу стану будь-якої системи передбачає збір і обробку інформації відносно об'єктів даної системи та їх оточення, а тому й проведення спостереження. Спостереження як спосіб збору даних, що характеризують загальні властивості та події, визначають базис інформаційної підсистеми (системи збору, зберігання, накопичення, пошуку та передачі даних, які застосовуються в системі управління).

У загальному вигляді одержання інформації пов'язане зі здійсненням запитів, які потребують додаткової інформації або коригування існуючої. Обробка запитів потребує наявності в інформаційній підсистемі таких можливостей:

генерування нових даних - підсистема має бути спроможна здійснювати запит до об'єкта управління з метою одержання необхідних даних;

зберігання одержаних і використаних даних - підсистема має бути спроможна повторно використовувати дані, які були одержані раніше і, можливо, вже використовувалися.

Для забезпечення необхідного рівня якості управління інформаційний процес повинен мати такі характеристики: повнота і якість інформації;

цінність і корисність інформації; достовірність і точність інформації; актуальність і щільність інформації; оперативність і доступність інформації.

Досягти означених передумов підвищення якості управління можна завдяки: упорядкуванню системи діловодства за всіма функціями управління відповідно до сучасних моделей організації та комплектування документів діловодства; підвищенню питомої ваги аналітичної та творчої роботи в апараті управління, у тому числі за рахунок вивільнення часу висококваліфікованих робітників при використанні засобів обчислювальної техніки; скороченню трудовитрат на інформаційну роботу; прискоренню перехідних процесів і підвищенню якості управлінських рішень; розробці та впровадженню методичних документів, які містять опис технології та організації роботи посадових осіб із раціональним рівнем агрегування інформації за її призначенням та кінцевим результатом; удосконаленню системи контролю за виконанням планово - управлінської документації; організації автоматизованих робочих місць і підвищенню забезпеченості технічними засобами (у першу чергу персональними комп'ютерами і локальними обчислювальними мережами) для вирішення трудомістких розрахункових та інформаційних завдань.

Інформаційна підсистема як складовий елемент загального процесу ефективного відтворення і використання основних фондів підприємства, надаючи необхідні дані та здійснюючи відповідні спостереження, зумовлює можливість аналізу стану системи відтворення і використання основних засобів підприємства і визначення передумов її нормального функціонування, тобто має місце інформаційний зв'язок із діагностуючою підсистемою (див. рис. 3.1).

Діагностуюча підсистема забезпечення управління процесом відтворення і використання основних засобів передбачає практичне забезпечення комплексного, цілеспрямованого дослідження та аналізу стану системи відтворення і використання основних фондів, визначення передумов нормалізації її функціонування.

Формування запиту щодо одержання належної інформації для прийняття ефективних рішень на даному етапі цілеполягання потребує врахування того факту, що кожне нове рішення в управлінні виникає на основі раніше впровадженого, дії за яким або вже закінчено, або відхилилися від первісного обраного напрямку, або вступили у протиріччя відносно зовнішнього середовища. Початковою зовнішньою інформацією для аналізу стану системи відтворення є інформація, що виникає за межами відтворювальної системи підприємства.

Підсистема прийняття рішень передбачає організацію системи обліку ремонтних витрат, що виступає передумовою визначення оптимального терміну експлуатації основних засобів з врахуванням впливу лише фізичного зносу. Моніторинг зовнішнього середовища щодо темпів науково-технічного прогресу і конкурентної ситуації на цільовому ринку визначає можливість урахування впливу процесу морального зносу на основні засоби, які використовуються на підприємстві. Одержана в результаті інформація призначена для обробки. У сукупності з інформацією щодо напрямів оптимізації відтворення та використання основних засобів згідно з вимогами зовнішнього середовища постає можливим вибір оптимального варіанта. Такий цикл розробки рішення буде повторюватися до тих пір, доки не буде одержано всієї сукупності необхідної інформації, або внаслідок браку часу доведеться приймати рішення на основі наявної інформації. Цей цикл може бути перерваним, якщо витрати на одержання або уточнення інформації будуть не виправданими.

Підсистема організації та виконання рішень передбачає вибір оптимального варіанта відтворювальної політики підприємства. Результатом такого процесу є сукупність команд, що передаються об'єкту управління, який сам може бути джерелом команд. Команда - повідомлення, яке передається з метою впливу на поведінку об'єкта управління.

Випробуємо запропонований комплексний підхід до реалізації процесу ефективного відтворення і використання основних фондів на прикладі ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля».

Аналіз використання основних фондів на даному підприємстві показав, що протягом аналізованого періоду основні засоби ВП «Шахта «Капітальна» використовувалися з низькою ефективністю, а їх відновлення було непланованим. Здійснене дослідження дозволило визначити основні проблеми виробничо-господарської діяльності підприємства у сфері використання основних засобів. На основі результатів аналізу, наведених у аналітичній частині роботи, можна розробити заходи щодо підвищення ефективності відтворення і використання основних фондів.

Однак процес формування відтворювальної політики підприємства зумовлюється діючою на підприємстві системою управління, що проявляється крізь структуру, функції, інформацію, кадри, техніку та технології, а також методи управління. Тому впровадження на будь-якому підприємстві запропонованого комплексного підходу має базуватися на фактичному управлінському потенціалі підприємства, який потрібно розглядати з точки зору наявності або відсутності функцій управління відтворювальною діяльністю підприємства. Це визначається наявністю структурно-функціонального та кадрового забезпечення; техніки і технології управління, яка забезпечує збір, обробку та накопичення спеціалізованої інформації; а також відповідністю методів управління загальним цілям підприємства.

ВП «Шахта «Капітальна» має притаманну багатьом підприємствам вугільної галузі лінійну організаційну структуру управління. Діюча управлінська система потребує реформування через необхідність делегування окремих функцій управління відтворенням і використанням основних засобів відповідно до запропонованого підходу.

Зазначимо, що у процесі створення системи практичного забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо ефективного

відтворення і використання основних фондів підприємства необхідно дотримуватися вимог узгодження існуючого управлінсько-виробничого потенціалу з напрямками відповідного реформування.

Поточна система обліку ремонтних витрат на ВП «Шахта «Капітальна» не відповідає вимогам визначення оптимального терміну експлуатації основних засобів стосовно визначення дійсної вартості капітального та середнього ремонту за відповідний кожний ремонтний цикл. Облік цих витрат повинен здійснюватися ремонтно-механічною службою. Тому дотримання названих вимог узгодження зумовлює доцільність закріплення даної функції за ремонтно-механічним цехом.

Аналіз функціонального навантаження невиробничих підрозділів ВП «Шахта «Капітальна» дозволив визначити доцільність покладення функціональних обов'язків щодо аналізу стану системи відтворення та визначення напрямів її розвитку на планово-економічний відділ.

При цьому планово-економічний відділ підприємства має здійснювати збір, обробку та накопичення інформації про відповідність функціонального базису системи відтворення вимогам зовнішнього середовища, вплив чинників внутрішньої варіативності амортизаційної політики підприємства і визначення оптимального терміну експлуатації та інтенсивності відшкодування основних засобів.

У зв'язку з цим рекомендується вжити відповідних заходів, структуру яких подано у таблиці 3.1.

Ця структура заходів щодо практичного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних засобів ВП «Шахта «Капітальна» дозволить запровадити розроблені методичні рекомендації та досягти нормалізації перебігу відтворювального процесу на даному підприємстві.

Таблиця 3.1 - Структура заходів щодо забезпечення практичної реалізації процесу ефективного відтворення і використання основних фондів
ВП «Шахта «Капітальна»

Етапи реалізації комплексного підходу	Спрямованість заходів щодо забезпечення практичної реалізації	Результуючі дії
1	2	3
1. Структурно-функціональне забезпечення	1.1 Визначення підрозділів підприємства, функціональне навантаження яких максимально відповідає специфіці інформаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних фондів	Планово-економічний відділ; бухгалтерія; ремонтно-механічний цех; служба реалізації; відділ матеріально-технічного постачання
	1.2 Визначення „діагностуючого” підрозділу підприємства.	Планово-економічний відділ
	1.3 Формування на підприємстві підсистеми прийняття рішень.	Створення дієвої команди з представників ремонтно-механічної служби, відділу матеріально-технічного постачання, планово-економічного відділу та працівників бухгалтерії
	1.4 Створення підсистеми організації та виконання рішень.	Включення до складу даної підсистеми заступника директора з економіки та головного бухгалтера ВП «Шахта «Капітальна»
	1.5. Побудова на підприємстві дієвої інформаційної системи, яка б забезпечувала прийняття обґрунтованих рішень.	Поєднання представників ремонтно-механічного цеху, відділу матеріально-технічного забезпечення, бухгалтерії та планового відділу у групу для скоординованого збору даних та обміну інформацією

Продовження табл. 3.1

1	2	3
2. Кадрове забезпечення	2.1. Визначення відповідності „додаткового” функціонального навантаження потенціально можливому	„Додаткове” функціональне навантаження відповідає поточному кількісному стану відповідних підрозділів
	2.2. Оцінка кваліфікації та компетенції підрозділів щодо виконання нових функціональних обов'язків	Поліпшення кадрового складу планово-економічного відділу шляхом підвищення поточного рівня кваліфікації
3. Технічне та технологічне забезпечення процесу управління	3.1. Визначення ступеня забезпеченості підрозділів організаційною та комп'ютерною технікою для вирішення трудомістких розрахункових та інформаційних завдань, передачі, зберігання та накопичення даних.	Розвиток існуючого техніко-технологічного потенціалу
	3.2. Визначення відповідності діючого програмного забезпечення до нових завдань	
4. Управлінське забезпечення	4.1. Забезпечення необхідного рівня якості інформаційного процесу на підприємстві	Розробка та запровадження методичної документації щодо опису методики та організації робіт зі збору, зберігання, накопичення, пошуку та передачі даних; удосконалення існуючої системи обліку ремонтних витрат щодо деталізації витрат на утримання та поліпшення основних засобів за кожний умовний ремонтний цикл; удосконалення існуючої системи контролю за виконанням вимог до методичної документації

Закінчення табл. 3.1

1	2	3
	4.2. Вироблення схеми взаємодії діагностуючого підрозділу із іншими підрозділами підприємства	Забезпечення міжфункціональних зв'язків та інформаційного обміну між планово-економічним відділом і підрозділами підприємства (ремонтно-механічним цехом, відділом матеріально-технічного постачання тощо)
	4.3. Формування комплексу методів управління, спрямованих на стимулювання робітників підприємства щодо підвищення ефективності та якості їх діяльності	Розробка програми підвищення зацікавленості робітників у високій якості роботи та зниження витрат виробництва.

Джерело: складено автором

Слід зазначити, що в ході розробки поточних рекомендацій було визначено, що найбільш нерозвиненим напрямом реалізації комплексного підходу на ВП «Шахта «Капітальна» є інформаційне забезпечення процесу прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Аналіз ситуації на підприємстві визначив першочерговою необхідність поліпшення взаємодії та обміну інформацією між підрозділами підприємства. Це зумовлює доцільність створення локальної комп'ютерної мережі та розробки програми підвищення зацікавленості робітників у високій якості роботи та зниження витрат виробництва.

Таким чином, запропонований комплексний підхід до створення системи інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» дозволить сформувати необхідні передумови для забезпечення своєчасного відновлення зношених і застарілих основних засобів. При цьому відповідні заходи охоплюють усі елементи системи управління за відповідними

напрямами діяльності. Використання даного підходу сприяє вирішенню основних протиріч відтворювальної системи, які можуть виникнути у ході необґрунтованого прийняття відповідних управлінських рішень.

Комплексний підхід передбачає здійснення змін управлінської системи, процедур її впливу, трансформацій у структурах і методах управління.

Усе це свідчить про доцільність виділення у структурі управління промисловим підприємством координуючої інформаційно-організаційної системи, що зумовлюється необхідністю забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень, основу якої становлять інформаційні процеси збору, зберігання, обробки та передачі даних із метою вдосконалення економічного управління виробничим процесом і відповідними структурними підрозділами. Виділення такої системи дозволяє повно та своєчасно проаналізувати проблемну ситуацію, сформулювати цілі, обмеження, варіанти рішень і визначити їх характеристики, що створює підґрунтя для вдосконалення функціонування механізму відтворення та використання основного капіталу.

3.2 Вдосконалення економічної політики вугільних підприємств з метою підвищення ефективності управління основними засобами

Основні засоби є одним із трудомістких об'єктів обліку, що обумовлено, насамперед, складністю їхньої структури та різноманіттям облікових задач. У обліку основних засобів виникають питання, пов'язані з їхнім визнанням, оцінкою, порядком нарахування амортизації, які є дуже важливими. Справа в тому, що процес відтворення основних засобів проходить ряд етапів послідовних перетворень об'єкта, у результаті яких на заключній стадії він одержує ту ж саму форму, яку мав на початку всього процесу. Причому, кожний з етапів процесу відтворення характеризується визначеними показниками, що мають оптимальні параметри, від правильного вибору яких, у загальному їхньому взаємозв'язку, залежить фінансовий

результаті діяльності підприємства. Навіть незначні помилки у виборі тих чи інших параметрів тільки в одній з ланок загального процесу відтворення можуть стати причиною диспропорцій в інших ланках, знижуючи показники ефективності діяльності підприємства.

Сьогодні на вугільних підприємствах економічна політика стосовно основних засобів має багато вад, що знижують ефективність їх відтворення і використання. Основні проблеми в цій сфері, їх наслідки та шляхи удосконалення економічної політики відтворення і використання основних фондів зведемо в таблицю 3.2.

Таблиця 3.2- Вдосконалення економічної політики відтворення та використання основних засобів

Економічні проблеми в управлінні основними засобами	Наслідки економічної політики	Шляхи вдосконалення економічної політики відтворення та використання основних фондів
1	2	3
1. Регресивний метод нарахування амортизації в податковому обліку, невідповідність законодавчо встановлених норм амортизації реальному рівню зносу основних засобів вугільних підприємств, неврахування умов та інтенсивності експлуатації основних фондів при становленні нормативних термінів експлуатації.	Несвоєчасне накопичення амортизації для заміни зношеної техніки на нову, спотворення величини балансової вартості основних засобів, через що підприємства змушені прибігати до численних поточних і капітальних ремонтів, а це призводить до різкого збільшення витрат на їхнє здійснення.	Використання податкового методу амортизації є неприйнятним для більшості вугільних підприємств. Кожне підприємство повинно застосовувати найбільш доцільний для нього метод амортизації з врахуванням строків корисного використання об'єктів ОЗ. Доцільним є застосування на вугільних підприємствах методів прискореної амортизації, оскільки саме вони створюють передумови для інтенсивного оновлення і сприяють стимулюванню НТП. Для формування облікової політики, що сприяє забезпеченню відтворювального процесу й ефективному використанню основних засобів, необхідні зміни в амортизаційній політиці підприємств.

Продовження табл.3.2

1	2	3
2. Порядок віднесення витрат на ремонти за вимогами податкового законодавства суперечить положенням відтворювального процесу. Протиріччя полягає у включенні в балансову вартість ОЗ витрат на поточні ремонти, які не можуть бути віднесені до відтворювального процесу, оскільки вони є безупинними і тільки сприяють підтримці ОЗ в робочому стані. В той же час витрати на капітальні ремонти включаються до собівартості, не відбиваючись на вартості об'єктів.	Не відбувається накопичення грошей від обігу товару, а виручені від його реалізації кошти у обсязі витрат на ремонт знову вкладаються в ремонтні роботи. Включення капітальних витрат до собівартості призводить до зниження залишкової вартості машини, при цьому часто виходить, що підприємство використовує капітально відремонтований об'єкт ОЗ із нульовою вартістю і змушене проводити дооцінку.	Витрати на поточні ремонти повинні цілком відноситися до собівартості, а не капіталізуватися. У діючих нормативних документах з бухгалтерського обліку форми капітальних вкладень відображають лише повний спосіб відтворення ОЗ. Однак, після закінчення нормативного терміну експлуатації ОЗ вітчизняні вугільні підприємства найчастіше не здобувають нові об'єкти, а здійснюють капітальний ремонт старих з метою продовження їхньої експлуатаційної здатності. Збільшення терміну служби може складати декілька років, тому витрати на капітальні ремонти можна цілком вважати капітальними інвестиціями і віднести до балансової вартості ОЗ. В даному випадку первісна вартість на рахунку 10 „Основні засоби” не змінюється, а балансова вартість прийме нове значення по величині проведеного ремонту.
3. Відсутність пооб'єктного урахування витрат на капітальні ремонти	Стає неможливим достовірне визначення вартості ремонтів основних фондів і перегляд термінів служби об'єктів ОЗ.	Підприємствам необхідно впровадити пооб'єктний облік витрат на капітальні ремонти, що дасть можливість ефективніше використовувати кожен окремий об'єкт ОЗ, а отже підвищить ефективність відтворення і використання ОЗ на підприємстві в цілому.

Закінчення табл. 3.2

4.Одноразове списання витрат на капітальні ремонти основних засобів.	Значні коливання собівартості, а також порушення принципу відповідності витрат, за яким витрати повинні відбиватися в тому періоді, в якому вони призвели до виникнення доходів.	Витрати на капітальні ремонти повинні амортизуватися, оскільки відремонтована техніка може експлуатуватися і приносити дохід протягом тривалого періоду, таким чином, вона повинна поступово переносити свою вартість на готову продукцію
--	--	---

Джерело; складено автором

Наведені в таблиці 3.2 вади у теорії та практиці обліку основних засобів спричиняють переколювання оцінки фінансового стану і фінансових результатів діяльності підприємств, знижують ефективність відтворення і використання основних фондів. Застосування ж нових підходів потребує внесення змін в нормативні документи обліку та коригування відповідних показників в звітності підприємств. Саме підхід, який передбачає усунення недоліків і використання нових прогресивних технологій, повинен лягти в основу формування облікової політики стосовно основних засобів.

Формування облікової політики є важливим завданням, що має управлінський аспект. Саме поняття „облікова політика” стосовно основних засобів потребує уточнення, оскільки П(С)БО містять лише загальне трактування, що визначає її як сукупність норм, способів, методів, обраних підприємством при веденні бухгалтерського обліку.

При уточненні облікової політики стосовно основних засобів слід звернути увагу на обмеження, що впливають на її формування, а також критерій оптимальності. Одним із обмежень в обліковій політиці є державне податкове регулювання, що існує в кожній країні, однак на ведення бухгалтерського обліку воно впливає по-різному.

Облікова політика прямо залежить від нормативного забезпечення бухгалтерського обліку. П(С)БО 7 „Основні засоби” є нормативним

документом з обліку основних засобів, що містить вимоги до визнання, оцінки, класифікації основних засобів. Як показали дослідження, помилковість формування облікової політики українськими підприємствами полягає в тому, що вони прагнуть максимально наблизити бухгалтерський облік до вимог податкового законодавства.

Критерієм облікової політики щодо основних засобів повинне бути одержання найбільшої економічної вигоди, що виражається в мінімізації собівартості продукції чи максимізації рівня рентабельності виробництва на базі вибору найбільш оптимальних параметрів відтворювального процесу.

Із затвердженням П(С)БО 7 вперше в Україні амортизаційна політика стала частиною облікової політики підприємства. Порядок нарахування амортизації на підприємстві обумовлює її взаємозв'язок з інвестиційною діяльністю, що проявляється в акумулюванні амортизаційних відрахувань і їхньому цільовому використанні.

На сучасному етапі реформування державної амортизаційної політики практика паралельного використання економічної і фіскальної амортизації та відповідних обліків засвідчує наявність багатьох концептуальних суперечностей. Взаємозв'язок бухгалтерського та податкового обліків з точки зору інформаційного забезпечення прийняття рішень щодо ефективного відшкодування зношених основних засобів зводиться нанівець.

Вищезазначене вказує на недостатню обґрунтованість наукової концепції державної амортизаційної політики, реформування якої проходить суперечливо і непослідовно.

Окрім цього, існуючі суперечності податкового та бухгалтерського обліків основних засобів спричинили неможливість формування єдиної амортизаційної політики підприємства, яка була б спроможна забезпечити одночасно оптимальний режим відтворення та відшкодування зношених основних засобів підприємства. Для формування облікової політики, що сприяє забезпеченню відтворювального процесу й найбільш ефективному

використанню основних засобів, сьогодні необхідні зміни в амортизаційній політиці підприємств.

Тому доцільно формування амортизаційної політики вугільного підприємства здійснювати за схемою, наведеною на рисунку 3.2.

Рисунок 3.2 - Схема комплексного підходу до обґрунтованого формування амортизаційної політики підприємства

Формування науково обґрунтованої амортизаційної політики вугільного підприємства за даною схемою дозволить зробити відтворення основних фондів ефективним та планомірним, що позитивно відіб'ється на результатах діяльності підприємства в цілому.

Оскільки велика частка вугільних підприємств належить до державної власності, не є винятком і ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля», вагомий вплив на формування їх амортизаційної політики здійснює політика держави.

Інвестиційна діяльність у вугільній промисловості, в результаті якої здійснюється розвиток вуглевидобувного виробництва, знаходиться в глибокій кризі, що призвело до катастрофічного старіння шахтного фонду і виробничого устаткування.

Державна амортизаційна політика є важливим інструментом активізації інвестиційної діяльності підприємств за умови ринкових відносин. Для надання провідної ролі амортизаційним відрахуванням у процесі формування власних інвестиційних ресурсів на оновлення діючого виробничого потенціалу удосконалення амортизаційної політики у вугільній промисловості України доцільно здійснювати в таких напрямках:

- створення умов для реальної заінтересованості підприємств в оновленні основного капіталу за рахунок коштів власних амортизаційних фондів;
- надання вугільним підприємствам права самостійного формування і використання амортизаційного фонду за його призначенням;
- встановлення державного контролю за цільовим використанням амортизаційних коштів підприємств з метою обмеження їх витрачання на поповнення оборотних коштів і поточне невиробниче споживання;
- забезпечення стовідсоткових розрахунків за вугільну продукцію і виключення бартерних операцій при їх реалізації;
- вибір методів нарахування амортизаційних відрахувань повинен здійснюватися підприємствами самостійно залежно від специфіки

виробництва, темпів технічного прогресу, фізичного та морального зносу, умов експлуатації та ін.;

- надання права суб'єктам господарювання самостійно встановлювати оптимальні строки корисного використання основних засобів із використанням методів експертної оцінки та економіко-математичного моделювання;

- встановлення норм амортизаційних відрахувань повинно здійснюватися виходячи з оптимальних строків корисного використання основних засобів;

- створення умов для надання кредитів комерційними банками вугледобувним підприємства для придбання нової високоефективної техніки;

- звільнення підприємств галузі і прибутків інвесторів від сплати податків на прибуток до повного відшкодування капітальних витрат і погашення кредитів на період до виходу з кризи вугільної промисловості у зв'язку з її високою капіталомісткістю та низькою рентабельністю;

- створення умов для пріоритетного розвитку вугільного машинобудування, модернізації та обґрунтованого нарощування виробничого потенціалу, який прямо впливає на терміни науково-технічного прогресу в галузі;

- у державному бюджеті передбачити збільшення ресурсів на фінансування науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт у галузі;

- створення ефективного правового і законодавчого забезпечення амортизаційної політики в галузі;

- удосконалення системи управління процесом відтворення основного капіталу на діючих підприємствах на підставі повної та точної інформації.

Таким чином, удосконалення бухгалтерського обліку, амортизаційної політики окремих підприємств та держави в цілому за запропонованими напрямами дасть змогу зробити облік основних фондів більш достовірним та повним, амортизаційну політику вугільних підприємств більш

обґрунтованою, та дозволить відновити відтворювальну функцію амортизації як ресурсу заміни зношених засобів виробництва, яка має виключно важливе значення в умовах кризового стану вугільної промисловості та збитковості значної частини вуглевидобувних підприємств, які належать до державної власності.

3.3 Обґрунтування доцільності та вибір найбільш ефективної форми управління основними фондами для ВП «Шахта «Капітальна»

Використання в процесі виробництва його основних факторів - праці, капіталу і природних ресурсів - визначає необхідність їх відтворення, тому що без цього процес виробництва не зможе функціонувати.

Відтворення виробничої діяльності підприємства представляє процес, який в результаті цілеспрямованої взаємодії відновлених факторів виробництва дає можливість випускати продукцію чи надавати послуги, що відповідають характеру діяльності підприємства, у колишньому або зміненому обсязі і якості.

До факторів виробництва відносяться: природні ресурси (споживані безпосередньо чи в змінній формі), робоча сила, основні виробничі фонди, капітал і організація виробництва.

Відтворення представляє собою техніко-економічну, а не тільки чисто технічну або економічну категорію. Відтворення не є самоціллю, воно повинне розглядатися як спосіб підвищення ефективності виробництва, тобто визначальним фактором здійснення відтворення є його ефективність. Між формою відтворення (розширене, просте чи звужене) і його економічною ефективністю немає прямої і однозначної залежності (рисунок 3.3).

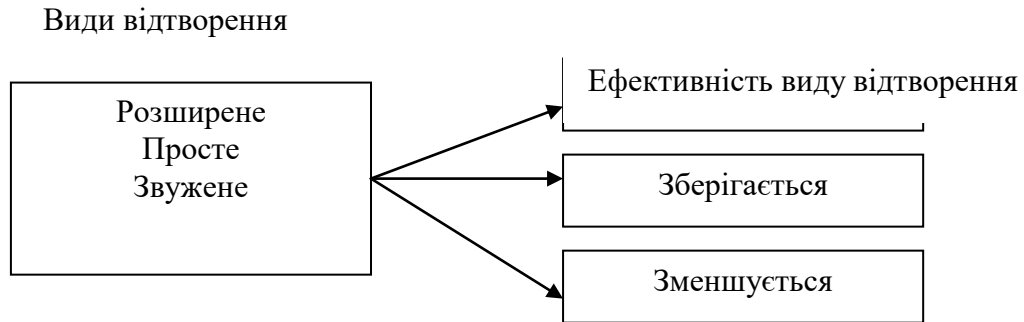

Рисунок 3.3 - Співвідношення між видами відтворення та їх ефективністю

Джерело: складено автором

Ефективність відтворення залежить від початкового (до моменту початку відтворення) стану підприємства і ступеня ефективності використання факторів виробництва, тобто в загальному випадку ефективність відтворення можна представити у вигляді функції:

$$E = f(E_0, T, \Phi, Q, I), \quad (3.1)$$

де E_0 - початкова ефективність функціонування підприємства;

T, Φ, Q, I - фактори виробництва - відповідно робоча сила, основні виробничі фонди, природні ресурси, організація виробництва.

Існування залежності (3.1) дає підставу для постановки питання про вибір оптимального варіанта відтворення з точки зору максимізації економічного ефекту.

З рисунку 3.3 безпосередньо впливає, що звужене відтворення також в принципі може бути ефективним. Відтворення у вугільній промисловості підпорядковується загальним економічним законам, але в той же час має особливості, які викликані приналежністю її до галузей, що здійснюють видобуток мінеральної сировини. Ці особливості пов'язані з трьома фундаментальними властивостями мінеральної сировини, і особисто вугільних родовищ. Перша властивість - наявність початково існуючого у готовому виді предмета праці, який створений без участі людини. Друга

властивість - невідновність мінеральної сировини, воно не відтворюється в природі після того, як було видобуто. Третя властивість - родовища корисних копалин є різними за своєю якістю, не існує двох зовсім однакових вугільних родовищ, за певними природними характеристиками вони обов'язково різняться між собою.

Питання про найбільш доцільну форму відтворення, якщо розглядати тривалу перспективу, є достатньо складним, але це не може бути виключно звужене відтворення. Необхідність відтворення впливає із самої виробничої діяльності людини, але форми відтворення визначаються під впливом різних факторів: характеру розвитку економіки держави та ефективності її функціонування, природних ресурсів, які має держава, чисельності населення і демографічної ситуації, станом і необхідністю захисту навколишнього середовища. Вибір повинен бути зроблений на підставі ретельного налізу всіх суперечливих факторів.

У наш час перед Україною досить гостро стоїть проблема реструктуризації шахтного фонду, яка містить у своїй найважливішій частині реструктуризацію перспективних шахт з метою перетворення їх на великі високоефективні вуглевидобувні підприємства. Через велику капіталомісткість і обмеженість інвестиційних ресурсів України набуває особливо важливого значення ефективність реконструкції, що повинно мати в основі правильне розуміння сутності реконструкції як однієї з форм розширеного відтворення і правильний вибір шахт, де доцільно здійснювати реконструкцію.

При обмежених можливостях фінансування вугільної промисловості найбільш важливо обґрунтовано визначити об'єкти, інвестування яких дозволить у короткі терміни поліпшити ситуацію в галузі. Для такого вибору використовують різні показники, які дозволяють встановити інвестиційну привабливість шахт. Серед таких показників на особливу увагу заслуговує інтегральний показник - коефіцієнт економічної надійності шахти в конкретний момент часу. Його значення об'єктивно прагнуть до максимуму і

є функцією множення коефіцієнтів технологічної надійності й економічного рівня, підсумованого з коефіцієнтом геологічної надійності шахти. Зазначена композиція являє собою економіко-математичну модель шахти як природно-технологічної та економічної системи і виражається формулою:

$$K_{\text{сн}} = K_{\text{т}} \cdot K_{\text{е}} + K_{\text{гн}}, \quad (3.2)$$

де $K_{\text{т}}$ - коефіцієнт технологічної надійності шахти.

В цілому він є співвідношенням пропускної спроможності процесу, де вона мінімальна, до пропускної спроможності процесу, де вона максимальна. Максимальне значення коефіцієнта технологічної надійності по шахті теоретично дорівнює 1. У реальних умовах воно завжди менше 1 і не перевищує 0,85 з урахуванням оптимального резерву потужності. Але існуючі підходи до визначення технологічної компоненти даного показника через відношення мінімальної до максимальної пропускної здатності основних технологічних ланок є досить спірним і недостатньо обґрунтованим.

Запропоновано при оцінці технологічної надійності шахти виходити з того, в якому стані знаходиться основне устаткування технологічних ланок, технологічну надійність шахти визначати через відношення середнього очікуваного часу відновлення цього устаткування до прийнятого базового періоду часу:

$$K_{\text{т}} = (\sum T_{\text{оч}}) / n T_{\text{б}}, \quad (3.3)$$

де $T_{\text{оч}}$ - очікуваний час відновлення основного устаткування, років; n - кількість технологічних ланок або видів основного устаткування; $T_{\text{б}}$ - базовий період часу, років.

$K_{\text{е}}$ - коефіцієнт економічного рівня. Він характеризує економічний стан шахти і розраховується як відношення нормативної (еталонної, чи середньої в регіоні, галузі) величини собівартості видобутку вугілля до її фактичного

(очікуваного чи запроектованого) значення. Цей коефіцієнт може бути більше чи менше 1, але в рідких випадках він буде перевищувати значення „2”.

$K_{\text{гн}}$ - коефіцієнт геологічної надійності шахти. Визнано за доцільне прийняти його як залишковий термін служби підприємства (термін відпрацювання залишкових запасів вугілля при максимальній пропускній спроможності виробничих процесів) з коефіцієнтом 0,01 для одержання величин одного порядку при розрахунку інтегрального коефіцієнта економічної надійності шахти.

З визначення коефіцієнтів впливають наступні обмеження:

$$K_{\text{т}} < 1; K_{\text{е}} < 2; K_{\text{гн}} < 1; K_{\text{ен}} < 2. \quad (3.4)$$

Якщо $K_{\text{ен}} < 0,3-0,4$, то на таких шахтах реконструкція, як правило, є малоефективною через високу капіталомісткість; якщо $K_{\text{ен}} > 1,5$, то реконструкція недоцільна, так як такі шахти знаходяться в достатньо задовільному стані і для таких шахт можна обмежитися їх підтриманням, що часто потребує також достатньо значних капітальних вкладень. Основними кандидатами на реконструкцію є шахти з показниками економічної надійності у інтервалі $0,6-1,2$. [26, с.1002]

Запропоновані коефіцієнти технологічної надійності, економічного рівня й геологічної надійності мають різну природу. Але саме ця обставина дозволяє дати стану шахти у будь-який час найбільш повну й об'єктивну характеристику, ніж це може бути досягнуто з використанням одного, хоча й істотного, показника, наприклад, такого як прибуток чи собівартість. У цьому полягає наукова новизна і принципова перевага розробленої моделі. Її достоїнством є також простота побудови за матеріалами діючої звітності, що дуже важливо при формуванні або коригуванні інвестиційної стратегії шахти.

Для вибору найбільш ефективного і доцільного виду відтворення і визначення інвестиційної привабливості визначимо коефіцієнт економічної надійності для ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля». Дані для розрахунку очікуваного часу відновлення устаткування за видами зведемо в таблицю 3.3

Таблиця 3.3- Дані для визначення очікуваного часу відновлення устаткування на 1 січня 2024р.

№	Найменування устаткування	Кількість, шт.	Очікуваний час відновлення,	Середній очікуваний час
1	2	3	4	5
1.	Механізоване кріплення	5,9		1,4
		4,9	1,5	
		1	1	
2.	Комбайни для очисних робіт	10		1,3
		1	3	
		1	2	
		8	1	
3.	Скребкові конвеєри	11		1,5
		2	3	
		3	2	
		7	1	
4.	Комбайни прохідницькі	4	1	1
5.	Навантажувальні	2	1	1
6.	Стрічкові конвеєри	23		1,3
		2	3	
		3	2	
		18	1	
7.	Електровози	4		3,25
		1	7	
		1	4	
		2	1	

Закінчення табл. 3.3 .

1	2	3	4	5
8.	Вагонетки	58		1,4
		10	3	
		1	2	
		47	1	
	Разом	119,4		

Джерело: складено автором

Дані для визначення коефіцієнтів технологічної, геологічної надійності, економічного рівня та економічної придатності наведемо в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4- Дані для визначення коефіцієнтів технологічної, геологічної надійності, економічного рівня та економічної придатності

№	Показник	Од. виміру	Значення
1.	Промислові запаси вугілля на 01.01.24 р.	млн. тон	28
2.	Річна виробнича потужність підприємства	тис. тон	400
3.	Залишковий термін служби підприємства	років	70
4.	Середня собівартість вугілля по ДП	грн. /тону	2233,42
5.	Фактична собівартість 1т. готової вугільної продукції ВП «Шахта «Капітальна» у 2023 р.	грн. /тону	2870,55

Джерело: складено автором

На основі даних таблиці 3.3 визначимо коефіцієнт технологічної надійності за формулою (3.3):

$$K_T = (1,4+1,3+1,5+1+1+1,3+3,25+1,4)/(119,4 \times 1) = 12,15/119,4 = 0,1.$$

За даними таблиці 3.4 розрахуємо коефіцієнт економічного рівня для ВП «Шахта «Капітальна» ДП «Мирноградвугілля»:

$$K_e = 644,42/910,27 = 0,7.$$

Коефіцієнт геологічної надійності для ВП «Шахта «Капітальна» буде дорівнювати:

$$K_{гн} = (28000000/400000) \times 0,01 = 70 \times 0,01 = 0,7.$$

Отже, визначимо коефіцієнт економічної надійності шахти для ВП «Шахта «Капітальна» за формулою (3.2):

$$K_{\text{ен}} = 0,1 \times 0,7 + 0,7 = 0,07 + 0,7 = 0,77.$$

Таким чином, з проведених розрахунків маємо:

$$K_{\text{т}} < 1; K_{\text{е}} < 2; K_{\text{гн}} < 1; K_{\text{ен}} < 2;$$

$$0,7 < K_{\text{ен}} < 1,2.$$

Отже, отримане значення коефіцієнта економічної надійності дозволяє зробити висновок, що ВП «Шахта «Капітальна» є придатним для реконструкції та розширеного відтворення. Тобто для даного підприємства буде доцільним введення в експлуатацію та подальший розвиток нового очисного забою, обладнаного високопродуктивною технікою.

3.4. Визначення економічної ефективності запропонованих заходів щодо ефективного управління основними фондами підприємства

На основі аналізу відтворення та використання основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» та за даними розрахованих коефіцієнтів технологічної, геологічної надійності, економічного рівня та економічної придатності можна зробити висновок, що підприємство потребує реконструкції.

У 2022 р. план з видобутку вугілля було виконано на 79,0%. Тенденція до зниження обсягів видобутку не зберіглася у 2023 р. Фактичний видобуток 2023 р. склав 362805 тис. тон, тобто знизився на 184040 тис. тон в порівнянні з 2022 р., виконання плану з видобутку склало 36,8%. Тому дієвим заходом щодо підтримання виробничої потужності шахти на запланованому рівні та підвищення ефективності відтворення і використання основних фондів має стати програма подальшого розвитку введеного в експлуатацію нового очисного забою, обладнаного високопродуктивною технікою – 1-ї північної лави групового похилу пласта 1¹. Гірничо-геологічні умови даного очисного забою, який планується обладнати новітньою технікою, зведемо в табл.3.5.

Таблиця 3.5- Характеристика гірничо-геологічних умов 1-ї північної лави групового похилу пласта 1¹

№	Показники	Од. виміру	Значення
1.	Потужність пласта:		
	а) геологічна	м	0,95
	б) виймальна	м	1,20
2.	Кут падіння пласта	градусів	12
3.	Система розробки		Довгими стовпами по простяганню
4.	Щільність вугілля	т/м ³	1,35
5.	Промислові запаси виймального	тис. тон	500
6.	Довжина лави	м	250
7.	Довжина виймального поля	м	1100
8.	Добове навантаження на очисний	т/добу	830
9.	Зольність рядового вугілля	%	45,9

Джерело: складено автором

Перелік обладнання, необхідного для оснащення 1-ї північної лави групового похилу пласта 1¹ та обсяг капітальних вкладень на його придбання та розвиток із зазначенням джерел фінансування зведемо в таблицю 3.6.

Таблиця 3.6- Перелік обладнання для оснащення 1-ї північної лави пласта 1¹

Найменування обладнання	Кількість, шт	Ціна одиниці з ПДВ, тис. грн	Джерела фінансування		
			Власні кошти ДП "Красноармійськвугілля"	Бюджетні кошти	Залучені кошти
1. Механізоване кріплення ДМ, 1-й типорозмір, в комплекті з мастилостанцією СНТ-32	167	439,19	-	73346	-
2. Очисний комбайн 1К101У	1	6200	-	6200	-
3. Конвейєр СП26У, навісне обладнання під комбайн	1	5100	-	5100	-

Закінчення табл. 3.6

1	2	3	4	5	6
4. Кріплення спряження КС	1	116	116	-	-
5. Трансформаторна підстанція КТПВ630/6,9	2	128	256	-	-
6. Конвеєр СП-202	2	500	1000	-	-
7. Конвеєр 1ЛТП-800Д L=500m	2	1200	2400	-	-
8. Магнітна станція СУВ-350	1	65	65	-	-
9. Апаратура управління			67	-	-
10. Пускова апаратура			185		-
11. Протипожежний захист			110	-	-
Разом			4199	84646	

Джерело: складено автором

Отже на придбання обладнання для експлуатації 1-ї північної лави пласта I_1 ВП «Шахта «Капітальна» необхідно 88845 тис. грн. Це досить значна сума, тому необхідно визначити економічний ефект, який отримає шахта від впровадження цього заходу. Вихідні дані для розрахунку економічної ефективності роботи нового очисного забою зведемо в таблицю 3.7.

Таблиця 3.7- Вихідні дані для розрахунку економічної ефективності роботи 1-ї північної лави пласта I_1

№	Найменування показників	Прийняті позначення	Значення
1	2	3	4
1.	Заплановане навантаження на очисний забій	$Q_{\text{доб}}$	830 т/добу
2.	Промислові запаси вугілля	$P_{\text{пр}}$	500 тис. тон
3.	Строк відробки лави	$T_{\text{діл}}$	20 міс.; 1,7 року
4.	Витрати на проведення підготовчих виробок	$V_{\text{п}}$	7980 тис. грн.

Закінчення табл. 3.7

1	2	3	4
5.	Втрати на монтажньо-демонтажні	$V_{м.д.}$	210 тис. грн.
6.	Затрати у очисному забої за весь період його експлуатації, в т.ч.:	$Z_{оч}$	475306,3 тис. грн.
	- фонд оплати праці		240812,2 тис. грн.
	- нарахування на заробітну плату		233847,8 тис. грн.
	- запчастини до обладнання		600 тис. грн.
	- лісні матеріали		6,38 тис. грн.
	- мастильні матеріали		40 тис. грн.
7.	Капітальні витрати на придбання очисного та іншого дільничного обладнання (з ПДВ)	к	88845 тис. грн.
8.	Нормативний строк експлуатації обладнання	$T_{об}$	6 років
9.	Фактичні затрати на видобуток і реалізацію вугілля по шахті	$Z_{ш}$	57270 тис. грн.
10.	Фактичні сумарні затрати по дільницях з видобутку	$Z_{вид}$	16528 тис. грн.
11.	Фактичні сумарні затрати за всіма підготовчими дільницями	$Z_{підг}$	5906 тис. грн.
12.	Кількість очисних і підготовчих дільниць шахти	п	3
13.	Період за який приймаються затрати $Z_{ш}, Z_{вид}, Z_{підг}$	$T_{ш}$	12 місяців
14.	Планова кількість робочих днів у	N	354
15.	Проектна ціна 1т вугілля	ц	2870,55 грн./тону

Джерело: складено автором

На основі наведених даних розрахуємо економічний ефект, який отримає підприємство в результаті введення в експлуатацію нового очисного обладнання. Спочатку визначимо сумарні витрати на підготовку і експлуатацію дільниці з видобутку (Зділ):

$$Зділ = V_{п} + V_{м.д.} + Z_{оч.} + (K / T_{об}) \times T_{діл}. \quad (3.5)$$

$$Зділ = 7980 + 210 + 475306,3 + (88845 / 6) \times 1,7 = 508669,5 \text{ (тис. грн.)}$$

Додаткові непрямі витрати по ділянці (Здод), пов'язані з умовно-постійними витратами по шахті з обслуговування одного очисного забою за весь період його експлуатації, будуть дорівнювати:

$$\text{Здод} = ((\text{Зш} - (\text{звид} + \text{Зпідг})) / (n \cdot \text{Тш})) \cdot \text{Тділ}. \quad (3.6)$$

$$\text{Здод} = (57270 - (16528 + 5906) / 3 \times 12) \times 20 = 19353 \text{ (тис. грн.)}$$

Знайдемо суму коштів від реалізації вугілля, що буде видобуто з ділянки за весь період експлуатації (Ср):

$$\text{Ср} = \text{Qділ} \cdot N \cdot \text{Тділ} \cdot \text{Ц} \quad (3.7)$$

$$\text{Ср} = 830 \times 354 \times 1,7 \times 911,60 = 455338,730 \text{ (тис. грн.)}$$

Тоді економічний ефект (Еділ) за ділянкою з видобутку за весь період експлуатації нового обладнання в лаві буде дорівнювати:

$$\text{Еділ} = \text{Ср} - (\text{Зділ} + \text{Здод}) \quad (3.8)$$

$$\text{Еділ} = 455338,730 - (8669,5 + 19353) = 402342,98 \text{ (тис. грн.)}$$

При цьому строк окупності капітальних вкладень на придбання обладнання складе:

$$\text{Ток} = (K \cdot \text{Тділ}) / \text{Еділ} \quad (3.9)$$

$$\text{Ток} = 88845 \times 1,7 / 402342,98 = 0,4 \text{ року,}$$

що значно нижче нормативного строку експлуатації обладнання, який складає 6 років.

Зведемо результати розрахунків у таблицю 3.8.

Таблиця 3.8 -Розрахункові значення показників ефективності
експлуатації 1-ї північної лави пласта І₁

№	Показник	Одиниці	Значення
1.	Сумарні витрати на підготовку ділянки з видобутку	тис. грн.	33642,75
2.	Витрати, пов'язані з експлуатацією ділянки	тис. грн.	19353
3.	Сума коштів від реалізації вугілля за весь період експлуатації очисного забою	тис. грн.	455338,730
4.	Економічний ефект за ділянкою за весь період експлуатації 1-ї північної лави пласта	тис. грн.	402342,98
5.	Термін окупності капітальних вкладень	років	0,4

Джерело: складено автором

Таким чином, розрахувавши економічну ефективність від реалізації даного заходу, наведену в таблиці 3.8, можна зробити висновок, що реконструкція є необхідною і доцільною для покращення результатів діяльності підприємства і виведення його з фінансової кризи. Далі слід визначити, як експлуатація введеної в дію 1-ї північної лави пласта І₁ та придбання нового устаткування для її оснащення вплине на ефективність відтворення і використання основних фондів на підприємстві.

Підводячи підсумок даного розділу слід зазначити, що запропоновані в ньому заходи, а саме: створення системи інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних засобів, вдосконалення економічної політики відтворення та використання основних фондів вугільних підприємств, та обґрунтування доцільності експлуатації нового очисного забою, обладнаного високопродуктивною технікою, забезпечать підприємству отримання економічного ефекту у розмірі 402342,98 тис. грн. та дозволять значно підвищити ефективність відтворення і використання основних фондів. Таким чином, вище перелічені заходи, за умови їх комплексного впровадження, можуть значно покращити результати виробничо-господарської діяльності підприємства.

Висновки до розділу 3

З метою обґрунтованого формування економічної політики підприємства в практичній частині запропоновано комплексний підхід. Метою даного підходу є забезпечення своєчасного відновлення зношених основних фондів. Досягнення поставленої мети забезпечується теоретичними, методичними та практичними основами формування обґрунтованої амортизаційної політики підприємства, використаними в комплексі. Формування науково обґрунтованої амортизаційної політики за даною схемою дозволить зробити відтворення основних фондів ефективним та планованим, що позитивно відіб'ється на результатах діяльності підприємства.

Для вибору найбільш ефективного і доцільного виду відтворення і визначення інвестиційної привабливості було розраховано коефіцієнт економічної надійності для ВП «Шахта «Капітальна». Він становить 0,77, отже підприємство є придатним для реконструкції та розширеного відтворення. Для нього буде доцільним подальша експлуатація нового очисного забою, обладнаного високопродуктивною технікою - 1-ї північної лави пласта 11.

Економічний ефект за весь період експлуатації 1-ї північної лави пласта 11 складе 402342,98 тис. грн., а термін окупності капітальних вкладень становитиме 0,4 року. Подальша експлуатація введеного в дію даного очисного забою також позитивно вплине на ефективність відтворення і використання основних фондів на підприємстві. Це підтверджується тим, що майже всі розраховані на 2024 р. показники ефективності відтворення і використання основних фондів мають тенденцію до покращення в порівнянні з 2023 р.

ВИСНОВКИ

Проведене в даній роботі дослідження дозволяє зробити висновок, що специфічність основних фондів вугільної галузі зумовлює ряд особливих відмінностей у їх обліку, оцінюванні, нарахуванні амортизації та відтворенні в порівнянні з іншими підприємствами.

У теоретичній частині було досліджено економічну сутність основних фондів підприємства і на основі вивчення наукових джерел створено класифікацію основних засобів за основними ознаками: за ознакою належності, за участю у процесі виробництва, за використанням, за цільовим призначенням. Така класифікація є необхідною для прийняття обґрунтованих рішень і здійснення ефективного управління відтворенням та використанням основних засобів.

Також у теоретичній частині було узагальнено погляди зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів на проблеми зносу, обліку, амортизації та відтворення основних фондів. На основі використання їх досвіду стосовно кожної з цих категорій, в роботі пропонується поєднати окремі дії з управління відтворенням і використання основних засобів у єдиний цілісний процес. Він повинен включати такі складові як: своєчасне виявлення, врахування, усунення та попередження зносу основних фондів; правильне ведення їх обліку, здійснення повної, достовірної оцінки; вірне визначення розміру амортизаційних відрахувань та їх цільове використання; проведення систематичного економічного аналізу ефективності використання основних фондів. Запропонований підхід дозволив поєднати окремо функціонуючі частини у єдину сукупність, що дасть змогу забезпечити зкоординованість дій спеціалістів та збалансованість ресурсів для досягнення позитивного результату.

У аналітичній частині з метою здійснення оцінки стану виробничо-господарської діяльності ВП «Шахта «Капітальна» було проведено аналіз його основних техніко - економічних показників за 2021-2023 роки. Можна

зробити висновок, що основні техніко-економічні показники мали тенденцію до погіршення протягом останніх трьох років. Особливо складне становище спостерігається у 2023 р., коли всі вони досягли свого найгіршого значення за аналізований період. Вагомий вплив на значення цих показників справляє стан та використання основних фондів.

Тому наступним кроком став аналіз складу, структури та руху основних фондів ВП «Шахта «Капітальна» за 2021-2023 рр. Протягом аналізованого періоду вартість основних фондів мала тенденцію до зростання. Але значення коефіцієнтів, що характеризують рух, приріст та технічний стан основних засобів свідчать про те, що оновлення і вибуття основних фондів протягом 2021-2023 років відбувалося досить повільно, і обладнання, яке застосовується підприємством має високий ступінь зносу і потребує відновлення.

З метою визначення структури обладнання за віком, було здійснено аналіз середнього терміну експлуатації активної частини основних засобів, наявних на підприємстві на кінець 2023 р. Новим основним засобам з терміном експлуатації до 3 років в загальній віковій структурі належить лише 19%. Середній фактичний термін використання наявного на підприємстві обладнання дорівнює 10,7 років. Це є негативним явищем і ще раз підтверджує низький рівень оновлення активної складової основних засобів.

Всі ці фактори в основному пов'язані з простоями обладнання на підприємстві. З метою виявлення найбільш аварійних ділянок виробництва було здійснено аналіз причин та наслідків простоїв і з'ясовано, що найбільша кількість простоїв відбулася через відмови гірничошахтного обладнання та зупинки шахтного транспорту. Кількість випадків простоїв у 2023 р. збільшилася в порівнянні з 2022 р., через це зросли втрати робочого часу, і як наслідок, збільшилися втрати видобутку, що знижувало ефективність використання основних виробничих засобів. Тому ВП «Шахта «Капітальна» потребує розробки і впровадження дієвих заходів щодо зменшення

аварійності обладнання, підвищення ефективності відтворення і використання основних фондів.

В першу чергу, підприємству необхідно створити якісну систему інформаційно-організаційного забезпечення процесу ефективного відтворення і використання основних фондів, яку було розроблено в практичній частині. Дана система має складатися з об'єкту управління та чотирьох підсистем: діагностуючої підсистеми; підсистеми прийняття рішень; підсистеми організації та виконання рішень; інформаційної підсистеми. Виділення такої системи дозволить повно та своєчасно проаналізувати проблемну ситуацію, сформулювати цілі, обмеження, варіанти рішень і визначити їх характеристики, що створює підґрунтя для вдосконалення функціонування механізму відтворення та використання основного капіталу.

Даний підхід в роботі пропонується впровадити на ВП «Шахта «Капітальна». Відповідно до чотирьох етапів реалізації комплексного підходу підприємство повинно делегувати додаткові функції і повноваження планово-економічному відділу, бухгалтерії, відділу матеріально-технічного постачання, ремонтно-механічній службі, службі реалізації, з представників яких буде створено всі підсистеми забезпечення процесу.

Також вугільним підприємствам необхідно вдосконалити власну економічну політику відтворення та використання основних засобів. Відповідно до визначених проблем пропонується застосовувати на вугільних підприємствах метод прискореної амортизації для активної частини основних засобів; віднести витрати на поточні ремонти до собівартості, а витрати на капітальні ремонти до балансової вартості, а також впровадити пооб'єктний облік витрат на капітальні ремонти, що дасть можливість ефективніше використовувати кожен окремий об'єкт ОЗ, а отже підвищить ефективність відтворення і використання основних фондів на підприємстві в цілому.

З метою обґрунтованого формування економічної політики підприємства в практичній частині запропоновано комплексний підхід.

Метою даного підходу є забезпечення своєчасного відновлення зношених основних фондів. Досягнення поставленої мети забезпечується теоретичними, методичними та практичними основами формування обґрунтованої амортизаційної політики підприємства, використаними в комплексі. Формування науково обґрунтованої амортизаційної політики за даною схемою дозволить зробити відтворення основних фондів ефективним та планованим, що позитивно відіб'ється на результатах діяльності підприємства.

Для вибору найбільш ефективного і доцільного виду відтворення і визначення інвестиційної привабливості було розраховано коефіцієнт економічної надійності для ВП «Шахта «Капітальна». Він становить 0,77, отже підприємство є придатним для реконструкції та розширеного відтворення. Для нього буде доцільним подальша експлуатація нового очисного забою, обладнаного високопродуктивною технікою - 1-ї північної лави пласта l_1 .

Економічний ефект за весь період експлуатації 1-ї північної лави пласта l_1 складе 402342,98 тис. грн., а термін окупності капітальних вкладень становитиме 0,4 року. Подальша експлуатація введеного в дію даного очисного забою також позитивно вплине на ефективність відтворення і використання основних фондів на підприємстві. Це підтверджується тим, що майже всі розраховані на 2024 р. показники ефективності відтворення і використання основних фондів мають тенденцію до покращення в порівнянні з 2023 р.

Таким чином, всі запропоновані в роботі заходи, за умови їх комплексного впровадження, можуть значно покращити результати виробничо-господарської діяльності підприємства за рахунок підвищення ефективності відтворення та використання його основних фондів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боброва Є.А., Омелянникова Н.М. Порівняльна характеристика бухгалтерського обліку основних коштів з РСБУ та МСФЗ / Є.А. Боброва, Н.М. Омелянникова // Міжнародний бухгалтерський облік. - 2019. – № 8(128). – С. 22-33
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності "Облік та аудит" вищих навчальних закладів/Под ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. - 7-ме вид., Дод. та перероб. - Житомир: ПП "Рута", 2016. – 832 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський словник/Под ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2018. – 224 с.
4. Голов С.Ф. Фінансовий та управлінський облік / С.Ф. Голов, В.І. Єфименко. - К.: ТОВ "Автоінтерсервіс", 2015. - 544с.
5. Горобинська М.В. Підвищення ефективності використання основних фондів підприємств у умовах трансформації економіки: Автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 [Електронний ресурс] / М.В. Горобинська; Харків. держ. екон. ун-т. – Х., 2019. – 19 с.
6. Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич: [Навчальний метод. посібник] - Житомир: ЖИТТЯ, 2019. - 444 с.
7. Загородження А.Г. Планування та організація основних засобів на засадах лізингу: [Монографія]/А.Г. Загородження, Н.Є. Селюченко. – Львів: ЛБІ ПБУ, 2017. – 143 с.
8. Іванишин В. Становлення та розвиток ринку продовольчого машинобудування в Україні // Економіка АПК. – 2017– № 3. – с. 38 – 42.
9. Іщенко О.О. Порядок відображення обліку у бюджетних установах/О.А. Іщенко// Тези, ЖДТУ - науково-практичній конференції – у 2018 р. -с. 137

- 10 Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств: [Навч. посібник]/Г.Г. Кірейцев, Н.Г. Виговська, О.М. Петрук. - Житомир: ЖИТИ, 2018. – 272 с.
11. Ковальчук І.В. Економіка підприємства / навч. посібник / І. В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – 679 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1580011947491/ekonomika/osnovni_zasobi (дата звернення 23.05.2024)
12. Ковальов В.В. Фінансовий облік та аналіз: концептуальні засади / В.В. Ковальов. - М.: Фінанси та статистика, 2014. – 720 с.
13. Куттер М.І. Теорія та принципи бухгалтерського обліку: [Навчальний посібник]/М.І. Куттер. - М: Фінанси та статистика, Експертне бюро, 2018. – 544 с.
14. Лішиленко О.В. Фінансовий облік: [Підручник - 2-ге вид., перероб. та доп.] / О.В. Лишиленко. - Київ: Вид-во "Центр наук. літератури", 2018. – 556 с.
15. Макаровська Т.П. Економіка підприємства: навчальний посібник/Т.П. Макаровська, Н.М. Бондар. - К.: МАУП, 2013. – 304 с.
16. Мочерній С.В. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В. Мочерного. - К.: Феміна, 2015. – 368 с.
17. Наумчук О.О. Основні засоби: методика обліку та формування облікової політики: Автореф.дис. канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / О.О. Наумчук; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. - Л., 2015. – 20 с.
18. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2018. – 628с.
19. Сопко, В. В. Бухгалтерський облік: [навч. посібник, 2-ге вид.] / В. В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2015.- 342с.
20. Цал-Цалко Ю. С. Проблеми оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства / Ю. С. Цал-Цалко // Вісник ЖИТТЯ. – 2016. – №15 – С.162.